

บทที่ 4

การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

กับสภาพความเป็นจริงของเศรษฐกิจชุมชนและโรงสีชุมชน

ระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน

การทำความเข้าใจต่อระบบเศรษฐกิจชุมชนในกรณีโรงสีชุมชนในปัจจุบันเพื่อหาทางออกในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องเข้าใจถึงที่มาของแนวคิดนี้ในอดีตที่ผูกพันกับระบบการผลิตของสังคม รวมตลอดถึงต้องศึกษาถึงวิวัฒนาการทางสังคมที่เป็นผลให้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง

จากจดหมายเหตุลาลูแบร์ของบาทหลวงลาลูแบร์ซึ่งเป็นพระในศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกที่เข้ามาในประเทศไทยในสมัยอยุธยาเป็นราชธานี ได้บอกให้เห็นถึงลักษณะของปรัชญาแนวคิดและระบบเศรษฐกิจของไทยในยุคอยุธยาว่ามีสถานะของความเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองโดยธรรมชาติ โดยกล่าวว่า “การหาปลากับการค้าขายเป็นอาชีพสองอย่างที่ชาวสยามกระทำกันอยู่แทบทุกคน...การค้าขายภายในนั้นเป็นสิ่งเล็กน้อยหรือเกือบไม่ทำให้ใครสร้างสมบัติได้มากมายเลย” นอกจากนี้ในวิถีชีวิตในการซื้อขายกัน ลาลูแบร์ก็กล่าวไว้ในบันทึกว่า “ผู้ขายก็ไม่ได้นับเงินที่ผู้ซื้อว่าให้เลย ข้างฝ่ายผู้ซื้อก็มีพูดจู้เลือกสรรสินค้า” และได้กล่าวถึงการค้าขายระหว่างประเทศด้วยว่า “แต่การค้าขายกับภายนอกนั้น พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงผูกขาดไว้แทบจะทั้งสิ้น” (สันต์ ท. โกมลบุตร, 2510: 314)

สภาพการณ์ดังกล่าวเป็นวิถีชีวิตแห่งอดีตซึ่งเป็นไปตามสภาพพลังการผลิตของสังคมที่ยังล่าหลัง วิถีทางการผลิตเป็นการใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ทำการผลิตภาคเกษตรเป็นด้านหลักของชีวิต มิได้ใช้เครื่องจักรกลแบบปัจจุบัน เป็นการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นหลัก มิใช่เป็นการผลิตเพื่อเป็นสินค้า ชุมชนสังคมไทยในขณะนั้นยังไม่รู้จักการใช้เครื่องจักรเข้ามาทุนแรงในการผลิต แม้ในขณะนั้นในโลกตะวันตกจะได้ค้นพบเครื่องจักรไอน้ำและได้เริ่มนำเครื่องจักรเข้ามาสนับสนุนการผลิตในชีวิตประจำวันแล้วก็ตาม เส้นทางการพัฒนาในการติดต่อระหว่างชุมชนในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังอาศัยเส้นทางธรรมชาติคือแม่น้ำลำคลอง ซึ่งมีข้อจำกัดในการติดต่อสัมพันธ์กันตามสภาพธรรมชาติ ดังนั้นในแต่ละปีมนุษย์จึงไม่สามารถที่จะมีความสะดวกในการติดต่อเพื่อขนส่งสินค้าในการแลกเปลี่ยนหรือการทำมาค้าขายโดยสะดวกได้ตลอดทั้งปีด้วยติดขัดเรื่องเส้นทางคมนาคมที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลัก เป็นผลทำให้มนุษย์ต้องถูกตัดขาดการ

ติดต่อกันในบางช่วงฤดูกาล ประกอบกับพลังการผลิตยังอยู่ในระดับต่ำ อุปกรณ์ในการทำก็มีเพียงคันไถ คราด เกียวเกี่ยวข้าว ดังนั้นเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมากทันกับฤดูกาล จึงต้องทำนารวมหมู่ ดังจะเห็นได้จากประเพณีที่สืบทอดต่อเนื่องกันมา คือ ประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าว อีกทั้งการแบ่งหน้าที่ทางการผลิตในชุมชนก็มีน้อย ในทุกหมู่บ้าน คราวเรือนจึงต้องเรียนรู้และทำการผลิตพึ่งตนเอง เช่น ผู้ชายตีเหล็ก ผู้หญิงทอผ้าเพื่อใช้ในครอบครัวและชุมชนของตน และการดำรงชีวิตอยู่ก็ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเพื่อพึ่งพากันในชีวิตประจำวันและปกป้องความปลอดภัยซึ่งกันและกัน จากสภาพการณ์ตามธรรมชาติดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการปรากฏตัวของ “เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง” ขึ้นในสถานะแห่งสภาพธรรมชาติ โดยเป็นวิธีการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองเป็นหลัก แนวคิดปรัชญาแห่งชีวิตจึงไม่มีทางเลือกอื่นใดนอกจากต้องพึ่งตนเอง ซึ่งปรัชญาแนวคิดของระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองนี้ได้สะท้อนออกให้เห็นรูปธรรมในทางวัฒนธรรมที่ยังดำรงสืบทอดจนถึงปัจจุบันแม้สภาพการณ์แห่งอดีตจะเปลี่ยนไปแล้ว อาทิเช่น วัฒนธรรมการแต่งงาน การแห่ขันหมาก เมื่อเจ้าบ่าวจะไปขอเจ้าสาวแต่งงานนั้น นอกจากจะต้องนำสินสอดทองหมั้นไปมอบให้แก่ญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายผู้หญิงแล้ว ยังจะต้องมีต้นกล้วยต้นอ้อยเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่แสดงให้เห็นว่าพร้อมที่จะตั้งบ้านเรือน และทำการผลิตพึ่งตนเองโดยฝ่ายเจ้าบ่าวก็เตรียมพันธุ์กล้วยพันธุ์อ้อยมาปลูกเลี้ยงตัวเองด้วย และเมื่อมีลูกก็จะมียกกล้วยอ้อยเลี้ยงทายาทต่อไป ซึ่งแม้ปัจจุบันโครงสร้างระบบการผลิตของสังคมไทยได้แปรเปลี่ยนไปแล้ว ซึ่งทุกวันนี้แม้เราจะไม่เคยเห็นหนุ่มสาวคู่ใดเมื่อมีลูกเกิดขึ้นแล้วจะปลูกกล้วยอ้อยมาเลี้ยงลูกเพราะคนส่วนใหญ่ฝากชีวิตของครอบครัวไว้กับตลาดและห้างสรรพสินค้า รวมตลอดทั้งชีวิตจริงก็อยู่ห้องแถวไม่มีที่ดินจะปลูกกล้วยอ้อยแล้วก็ตาม แต่เราก็ยังเห็นริ้วรอยแห่งวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการผลิตดั้งเดิมแห่งสังคมไทยว่าชุมชนทุกชุมชนในสังคมไทยได้ผ่านระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองมาแล้วทั้งสิ้น แต่เป็นระบบที่เกิดขึ้นจากสถานะแห่งธรรมชาติบีบบังคับให้ต้องเป็นเช่นนั้น

ระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองโดยธรรมชาตินี้ได้ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาเป็นระยะเวลายาวนานนับตั้งแต่การตั้งชุมชนในประวัติศาสตร์ของไทย แต่สภาพโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจของไทยดังกล่าวนี้ก็ได้ตั้งมั่นคงที่อย่างไม่มีมีการเปลี่ยนแปลง หากแต่ได้เกิดวิวัฒนาการทางสังคมยุคเช่นสังคมอื่นซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการวิวัฒนาการและทฤษฎีวิวัฒนิยมวิภาษ โดยมีการเปลี่ยนแปลงทางปริมาณสู่การเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์อยู่ตลอดเวลาตราบจนถึงจุดเปลี่ยนของระบบเศรษฐกิจของสังคมไทย ในปี พ.ศ. 2398 ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนทางคุณภาพจากระบบเศรษฐกิจแบบศักดินาได้ก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในประเทศไทย คือเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยใน

สนธิสัญญาทางไมตรีกับราชสำนักของประเทศอังกฤษ โดยมีเซอร์จอห์น เบาว์ริง เอกอัครราชทูตจากสำนักพระราชวังบักกิงแฮมได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง โดยบีบบังคับให้ไทยต้องเปิดประเทศเพื่อรับวิธีการผลิตใหม่ที่ใช้เครื่องจักรกลในการผลิตในวิถีชีวิตประจำวัน โดยเริ่มต้นเปิดรับสินค้าอันเป็นผลผลิตจากระบบทุนนิยมของตะวันตกโดยไม่มีกีดกัน รวมตลอดทั้งการเปิดรับเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น การตั้งโรงสีเพื่อแปรรูปข้าวก็เริ่มต้นแต่นั้นมา ประกอบกับระบบเศรษฐกิจของตะวันตกในขณะนั้นได้เกิดผลผลิตเป็นจำนวนมากอันเป็นผลจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมก็ส่งผลให้มีผลผลิตจำนวนมากไหลบ่าเข้าสู่สังคมไทย วัฒนธรรมทางการค้าของไทยจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงในขั้นรากฐานมานับแต่บัดนั้น

พอพันธ์ อุยยานนท์ (2545: 5) ได้ยืนยันความจริงนี้ว่า “สนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treaty) ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจไทยเริ่มแปรเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ (subsistence economy) ที่มีขนาดการค้าขายกับต่างประเทศอยู่ในขอบเขตจำกัดเปลี่ยนเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเปิด (open economy) ที่มีการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนอย่างแพร่หลาย สนธิสัญญาดังกล่าวบังคับให้ไทยเปิดประตูการค้าระหว่างประเทศทำให้ต้องดำเนินนโยบายการค้าเสรี (free trade) ในขณะเดียวกันการค้าเสรีก็ทำลายการผูกขาดโดยพระคลังข้างที่ก่อนหน้านี้ประชาชนจำนวนมากทำการผลิตแบบยังชีพ พร้อมกับการเก็บของป่ามาขายเพื่อหารายได้เสริม และส่งเป็นส่วยเพื่อเสียดาให้แก่รัฐบาล คราวเรือนในหมู่บ้านไทยเป็นหน่วยเศรษฐกิจที่สำคัญในการผลิตสินค้าทั้งขั้นปฐม (เกษตรกรรม) และสินค้าหัตถะอุตสาหกรรม (เช่น สิ่งทอ) และมีจุดมุ่งหมายเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเป็นสำคัญ สนธิสัญญาเบาว์ริงมีส่วนสำคัญต่อการกระตุ้นให้ราษฎรไทยทำการผลิตสินค้าเพื่อสนองต่อความต้องการของตลาดมากยิ่งขึ้น”

เมื่อไทยได้ลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงแล้ว ได้เกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจในประเทศไทยอย่างใหญ่หลวง จากหนังสือเศรษฐกิจไทยในระบบทุนนิยมโลก (กำชัย ลายสมิต, 2533) ซึ่งจัดพิมพ์ในโครงการตำราศูนย์บริการเอกสารวิชาการคณะ เศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้ข้อคิดเห็นถึงผลกระทบหลังจากทำสนธิสัญญา เบาว์ริงไว้ในหน้า 13 ว่า

“หลังการลงนามในสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีกับอังกฤษในปี ค.ศ. 1855 เศรษฐกิจไทยได้เปลี่ยนไปจากที่เคยเป็นมาอย่างน่าสังเกต ปริมาณการค้ากับต่างประเทศเพิ่มขึ้นหลายเท่าตัว มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในกระบวนการ แปรรูปผลผลิตเพื่อการส่งออก เช่น ในกิจการโรงสี โรงเลื่อย และเหมืองแร่ นอกจากเทคโนโลยีแล้ว ความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมก็เปลี่ยนไป ผู้คนเข้าสู่วงจรการผลิตเพื่อตลาดมากขึ้น ชนชั้นพ่อค้ามีบทบาทในสังคมไทยมากขึ้น”

ตามบันทึกของเซอร์จอห์น เบาว์ริง (Sir John Bowring) (Bowring, 1969: 226) ผู้ทำสนธิสัญญานี้เองก็ได้ถูกตีพิมพ์ในหนังสือ The Kingdom and People of Siam โดยมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ก็คาดหมายไว้ว่าสนธิสัญญาดังกล่าวจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในทุกด้านของระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่มีลักษณะ “แบบพึ่งพาตนเอง และสามารถยังชีพอยู่ได้” ไปสู่เศรษฐกิจแบบการค้า และมีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยสินค้าจากโลกภายนอก

จากผลแห่งสนธิสัญญาเบาว์ริงได้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการทำลายระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในอดีต จากความเห็นในหนังสือทุนนิยมขุนนางไทย สังคีต พิริยะรังสรรค์ (2526: 65-66, 72-73) ได้ให้ความเห็นต่อผลกระทบหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงไว้ว่า

“หลังสนธิสัญญาเบาว์ริงปัจจัยจากนอกประเทศได้เป็นตัวกระตุ้นให้วิธีการผลิตแบบทุนนิยมภายในสังคมไทยคลี่คลายขยายตัวออกไป การเข้ามาของทุนตะวันตกไม่เพียงแต่จะทำให้เศรษฐกิจแบบพอยังชีพของไทยแตกสลาย ทำให้อุตสาหกรรมพื้นบ้านเสื่อมโทรมเท่านั้น หากยังได้ให้กำเนิดวิธีการผลิตเพื่อการค้าแบบเมืองขึ้น (Dependent Commodity Production) อีกด้วย”

การขยายตัวของการผลิตข้าวในประเทศไทยนับตั้งแต่ไทยได้ลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นตัวชี้วัดได้อย่างดีว่าโดยผลแห่งสนธิสัญญานี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิตจากการผลิตเพื่อการบริโภคกลายมาเป็นการผลิตเพื่อเป็นสินค้า ดังจะเห็นได้จากการขยายพื้นที่การทำนาในประเทศไทยดังที่แสดงนี้

ตาราง 8 การขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าว

ปี พ.ศ.	การขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าว (ล้านไร่)
2393	6
2448/2449	9
2468/2469	17
2478/2479	21
2493	35

ที่มา: Ingram (1964: 109)

การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในประเทศไทยซึ่งเป็นทุนนิยมนำเข้าจากตะวันตกได้ขยายตัวอย่างไม่หยุดยั้งและต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 และเมื่อพระองค์ทรงเสด็จกลับมาจากต่างประเทศยุโรปแล้ว พระองค์ก็ทรงทำการปรับเปลี่ยนพลังการผลิตของสังคมไทยด้วยการนำเอาเทคโนโลยีจากต่างประเทศเป็นผลให้เกิดการปฏิรูปการผลิตของสังคมไทยใหม่ในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นทรงสถาปนาระบบการคมนาคมใหม่ ทั้งการสร้างทางรถไฟ โทรเลข โรงไฟฟ้า และอื่นๆ อีกมากมาย รวมตลอดถึงการสร้างนโยบายที่ให้ความสำคัญแก่พลังการผลิตซึ่งแต่เดิมมนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือการผลิตที่มีลมหายใจในฐานะทาสเท่านั้น พระองค์ก็ให้ความสำคัญโดยกำหนดนโยบายเลิกทาสขึ้น ซึ่งถือเป็นนโยบายบูรณาการที่รัฐสยามได้มองเห็นถึงความสำคัญของชีวิตของราษฎร ซึ่งแต่เดิมไม่เคยมีสิทธิใดๆ แม้แต่ในชีวิตของตนเอง การปลดปล่อยทาสจึงเป็นการปลดปล่อยแรงงานภาคเกษตรที่ถูกจองจำด้วยวัฒนธรรมของระบบศักดินามายาวนาน ได้กลายเป็นแรงงานเสรีและมุ่งสู่การผลิตภาคอุตสาหกรรมและการผลิตภาคเกษตรกรรมสมัยใหม่ภายใต้กรอบวัฒนธรรมระบบทุนนิยมด้วยการคิดราคาแรงงานเป็นเงินตราด้วยระบบการจ้างแรงงานแทนที่จะจ่ายค่าแรงงานเพียงอาหารที่ประทังชีวิตเป็นมื้อๆ ไป

การขยายเส้นทางคมนาคมเพื่อบริการขนส่งสินค้าทั้งที่เป็นผลผลิตทางการเกษตรสู่เมือง และขนส่งสินค้าอุตสาหกรรมจากเมืองสู่ชนบทด้วยการสร้างทางรถไฟภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงเพียง 5 ปี โดยขยายเส้นทางรถไฟอย่างต่อเนื่องจากกรุงเทพฯ ไปยังภาคต่างๆ เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของประชาชนจากเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองกลายเป็นเศรษฐกิจในกระแสทุนนิยม ซึ่งประชาชนมุ่งเน้นการผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นสินค้ามากกว่าที่จะใช้เพื่อการบริโภคดังรายละเอียดที่แสดงนี้

ตาราง 9 การสร้างทางรถไฟระหว่างปี พ.ศ. 2443 – 2475

ปี พ.ศ.	เส้นทาง	ความยาว
2443	กรุงเทพฯ – โคราช	264
2444	บ้านพาศี – ลพบุรี	43
2445	กรุงเทพฯ (ธนบุรี) – เพชรบุรี	150
2448	ลพบุรี – นครสวรรค์	117
2450	กรุงเทพฯ – ฉะเชิงเทรา	61
2460	โคราช – อุบล	ไม่มีข้อมูล
2461	สายใต้ – ปาดังเบซาร์	ไม่มีข้อมูล
2464	สายใต้ – สุโขทัย	ไม่มีข้อมูล
2467	สายตะวันออก – กบินทร์บุรี	100
2469	สายตะวันออก – อยุธยา	94
2469	บ้านพาศี – เชียงใหม่	661
2473	โคราช – อุบลราชธานี	312

ที่มา: ศิริบูรณี เนาวัฒน์สุข , 1984 อ้างใน พลพันธ์ อุทยานนท์ (2545)

การขยายตัวของพลังการผลิตนี้ได้มีผลโดยตรงต่อการขยายตัวทางประชากรซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของผู้คน ซึ่งจะเห็นได้ว่านับแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง อัตราการขยายตัวของประชากรในกรุงเทพฯ ก็เพิ่มขึ้นเป็นลำดับดังตารางที่แสดงนี้

ตาราง 10 การขยายตัวของประชากรกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2398-2473

ปี พ.ศ.	ประชากร	อัตราเพิ่ม (ร้อยละ)	ชาวจีน	อัตราเพิ่ม
2398	100,000			
2426	169,300	1.9	-	-
2456/64	365,490	2.6	188,170 (51.4)	7
2462/63	478,994	5.5	229,029 (47.8)	4
2472/73	687,966	3.3	241,277 (35.1)	.05

ที่มา: พอพันธ์ อูรยานนท์ (2545) โดยคำนวณจาก Terwe 1989 233 กช. นครบาล 10/1 (2449 – 2453), กช ร.6 นครบาล 27/3 (2447-2457)

หมายเหตุ: ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงร้อยละของชนจีนต่อประชากรในกรุงเทพฯ ทั้งหมด

การเปลี่ยนแปลงทางพลังการผลิตซึ่งเป็นฐานรากของสังคมไทยอย่างต่อเนื่องดังกล่าวมาข้างต้นนั้นได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางรูปการณ์จิตสำนึกซึ่งเป็นโครงสร้างส่วนบนของสังคม ได้แก่ รูปการณ์ทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดกระแสความคิดทางสังคมการเมืองใหม่ ก่อตัวขึ้น โดยได้เกิดนักคิดคนสำคัญที่เริ่มโต้แย้งระบบปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 คือ นายเทียนวรรณ ซึ่งได้นำเสนอและเรียกร้องให้เกิดระบบการปกครองโดยรัฐสภา และผลจากการขยายตัวทางประชากร ซึ่งได้เร่งเร้าให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องเร่งปฏิรูประบบการศึกษา โดยส่งพระบรมวงศานุวงศ์ออกไปศึกษาต่างประเทศและต่อมาก็ได้ส่งสามัญชนออกไปเรียนในต่างประเทศทั้งในอังกฤษและฝรั่งเศสด้วยเช่นกัน รวมตลอดทั้งทรงจัดตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้นซึ่งได้กลายเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน เพื่อผลิตบุคลากรสู่องค์การใหม่ของสังคมเพื่อให้ต่างประเทศยอมรับระบบกฎหมายและระบบศาลไทย เพื่อให้พ้นจากภาวะสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่คนไทยในบังคับอังกฤษหรือประเทศอื่น ๆ เมื่อทำผิดในประเทศไทยแต่กลับต้องขึ้นศาล

ของต่างประเทศ และจากผลของการปฏิรูประบบการศึกษาจึงได้ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมการเมืองขนานใหญ่จนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่วนบนครั้งสำคัญ คือ โครงสร้างอำนาจทางการเมืองซึ่งถือเป็นอำนาจสูงสุดที่มีพลังแห่งการกำหนดทิศทางวิวัฒนาการทางสังคม โดยได้ก่อตัวขึ้นเป็นลำดับขั้นจากเทียนวรรณสู่กบฏหมอบเห็งในรัชกาลที่ 6 และนำมาสู่การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ในสมัยรัชกาลที่ 7 และเมื่อมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจทางการเมืองซึ่งเป็นโครงสร้างส่วนบนของสังคมไทยแล้ว การปรับเปลี่ยนโครงสร้างนั้นก็ได้ขยายอิทธิพลผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางวัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานย้อนกลับมาใหม่ ทำให้ฐานรากคือระบบเศรษฐกิจในสังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่อีกหลายระลอกจนเข้าสู่การขยายตัวของระบบทุนนิยมอีกขั้นหนึ่งจากการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี 2501 ซึ่งฉายภาพให้เห็นถึงวิวัฒนาการของระบบทุนนิยมในประเทศไทยในมิติใหม่ที่ชัดเจนยิ่งขึ้นนับจากปี พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา ซึ่งอาจถือได้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลให้สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบ กล่าวคือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เปิดรับการขยายตัวของระบบทุนนิยมจากตะวันตกอย่างเต็มที่ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม วัฒนธรรม อันเป็นผลต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2398 กล่าวคือ

ในทางการเมือง ได้จัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้น และได้วางระบบการพัฒนาโดยจัดทำแผนพัฒนาขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 1 ขึ้นในปี พ.ศ. 2504 และต่อเนื่องกันมาเป็นระยะทุกๆ 5 ปีจนถึงแผน 9 ในปัจจุบันนี้ และผลจากแผนพัฒนานี้ได้ผลักดันให้เกิดการวางระบบสาธารณูปโภคทั้งในเมืองและชนบทตามนโยบาย “น้ำไหลไฟสว่าง ทางดีมีงานทำ” ตามทฤษฎีการพัฒนาแบบทันสมัย (Modernization Theory) ที่ลอกเลียนมาจากสหรัฐอเมริกา และจากการดำเนินการดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองอย่างกว้างขวาง จะเห็นได้จากจิตสำนึกของประชาชนซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงผู้ถูกปกครองก็เปลี่ยนเป็นผู้มีส่วนร่วมทางการเมือง จากเหตุการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญ คือ เหตุการณ์เรียกร้องประชาธิปไตย 14 ตุลาคม 2516 และ 17 พฤษภาคม 2535 และเกิดการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นเป็น อบต. และ อบจ. ในขณะนี้ซึ่งส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมากตามมาด้วย

ในทางเศรษฐกิจ ได้เปิดเงื่อนไขการสะสมทุนและสะสมที่ดินเพื่อทำการผลิตขนาดใหญ่ด้วยการยกเลิกระบบกฎหมายหลายฉบับที่เหนียวรั้งไม่ให้เกิดการสะสมทุนขนาดใหญ่ โดยเฉพาะการลดทุนด้านการเกษตรได้ยกเลิกกฎหมายการถือครองที่ดินที่เคยจำกัดไว้มิให้ถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรเกินกว่า 50 ไร่ สำหรับประชาชนที่ต้องการจะลงทุนภาคเกษตรกรรมอันเป็น

การเปิดโอกาสให้ถือครองที่ดินได้โดยไม่จำกัดจำนวน เป็นต้น สัญญาดังกล่าวได้บ่งบอกให้เห็นถึงการเปิดตัวที่จะให้โอกาสแก่การลงทุนทั้งทุนในประเทศและทุนจากต่างประเทศอย่างไม่มีขีดจำกัด ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของแนวคิดปรัชญาของระบบทุนนิยมเสรี และทั้งการปรับเปลี่ยนทางการเมืองและเศรษฐกิจขนานใหญ่นี้ได้ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรากฐานทางวัฒนธรรมความเชื่อเพื่อให้สอดคล้องกับการขยายตัวของระบบทุนนิยมในประเทศไทยอีกด้วย

ในทางวัฒนธรรม จอมพลสฤษดิ์ ได้ใช้อำนาจทางการเมืองซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดของสังคมไทยผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนาของประชาชน รูปธรรมที่เห็นชัดได้แก่การทำจดหมายฉบับลงวันที่ 18 เมษายน 2503 ถึงที่ประชุมใหญ่พระสงฆ์ที่เรียกว่าการประชุมสัมมนาพระคณาธิการทั่วราชอาณาจักร ซึ่งปรากฏอยู่ในแถลงการณ์คณะสงฆ์เล่มที่ 48 ภาค 7, 25 กรกฎาคม 2503 หน้า 585 ว่า “นี่เป็นเรื่องที่ทางรัฐบาลและกระผมเองร้องขอ เพราะเหตุว่าพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีอยู่ทุกทางที่สามารถจะเลือกเอามาสอนหรืออุจใจให้คนประพฤติปฏิบัติ มีจำสอนให้คนมักน้อย สันโดษ ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากได้อะไร อย่างที่เคยสอนกันว่าไม่จำเป็นต้องขวนขวาย ตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ คำสอนอย่างนี้อาจจะเหมาะสำหรับกาลสมัยหนึ่ง แต่จะไม่เหมาะสำหรับสมัยปฏิวัติซึ่งต้องการความขวนขวายหาทางก้าวหน้า จำต้องเลือกสรรเอาธรรมะที่สอนให้มีวิริยะอุตสาหะ ขยันหมั่นเพียร ประกอบสัมมาชีพ ไม่ประมาท ไม่หวังพึ่งคนอื่น พึ่งแต่ตัวเอง และความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจเหล่านี้ ซึ่งกระผมเข้าใจว่ามีพุทธศุภายิต่ออยู่มากหลายที่จะนำมาสอนได้ จึงใคร่ขอร้องคณะสงฆ์ให้พยายามสอนคนไปในทางนี้ จะเป็นการช่วยแผนการเศรษฐกิจและงานทุกอย่างที่รัฐบาลปฏิวัติกำลังทำอยู่ โดยมุ่งความวัฒนาถาวรของประเทศชาติซึ่งจะเป็นความวัฒนาถาวรทางพระศาสนาเอง” (พระธรรมปิฎก, 2544: 24-25) และนอกจากนี้ก็ได้เกิดคดีสะเทือนขวัญของชาวพุทธที่อำนาจรัฐในเวลานั้นได้จับพระชั้นผู้ใหญ่สึก อันเป็นปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในระบบทุนนิยมที่กระทำต่อศาสนาเป็นครั้งแรก คือกรณีจับพระพิมลธรรมสึก

หากนำรูปธรรมทางวัฒนธรรมในอดีตมาเปรียบเทียบก็จะยังเห็นชัดเจนว่าบันทึกของหัวหน้าคณะปฏิวัติฉบับนี้เป็นการใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมความคิดพื้นฐานในการพัฒนาของคนไทย กล่าวคือ จากบันทึกจดหมายเหตุ การเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงดาซาร์ดในปี พ.ศ. 2228 ซึ่งอยู่ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ซึ่งชาวสยามในขณะนั้นมีชีวิตอยู่กับธรรมชาติ แม้แต่คนตามท้องไร้ท้องนายังไม่กล้าฆ่าด้วยกล้วบาปกรรม โดยบันทึกไว้ว่า “นกตามท้องไร้ท้องนาอันมีขนงดงามมากสีต่าง ๆ ถัน บ้างก็เหลือง บ้างก็แดง บ้างก็เป็นสีฟ้า สีเขียว มีจำนวนมากมาย ด้วยว่าคนสยามนั้นเชื่อในความเวรนั้นว่าตายเกิดหาฆ่าสัตว์ตัดชีวิตไม่ เขาก้าวว่า

เกรงว่าจะเป็นการขับไล่วิญญูณแห่งบิดามารดาของตนซึ่งคงสถิตอยู่ในเรือนร่างของสัตว์
เหล่านั้นเจ้า” (สันต์ ท. โกมลบุตร, 2539)

การลำดับขั้นของวิวัฒนาการสังคมไทยโดยอาศัยทฤษฎีวิวัฒนิยมวิภาษและวิวัฒนิยม
ทางประวัติศาสตร์ประสานกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวมาข้างต้นนี้ทำให้เห็นภาพ
ชัดเจนว่าสังคมไทยได้เกิดการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอย่างใหญ่หลวงได้เกิดผลกระทบเชิง
โครงสร้างเกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตสำนึกของประชาชนจากชุมชนนิยมเป็นปัจเจกชนนิยม และ
เป็นผลทำให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแบบธรรมชาติที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างยาวนานได้
เกิดการพังทลายโดยพื้นฐานอันเป็นผลมาจากการพังทลายของระบบชุมชนที่เคยต้องพึ่งตนเองกลาย
มาเป็นพึ่งพิงระบบตลาดโดยเปลี่ยนปรัชญาชีวิตจากการผลิตเพื่อการบริโภคมาเป็นการผลิตเพื่อ
การตลาด และการมีชีวิตอยู่เพื่อชุมชนกลายมาเป็นการมีชีวิตอยู่เพื่อปัจเจกชนอันเป็นผลจากการ
พัฒนาทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทำให้
ระบบตลาดขยายตัวอย่างมากจนมนุษย์หมดความจำเป็นที่จะต้องผลิตอาหารเครื่องใช้ไม้สอยทุก
อย่างด้วยการพึ่งตนเองอย่างในอดีตอีกต่อไป โดยเปลี่ยนไปสู่การแบ่งแยกหน้าที่การผลิตและใช้
ระบบตลาดมาเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตใหม่เป็นการ
สั่นคลอนรากฐานปรัชญาความคิด “ระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง” นั่นคือการเปลี่ยนจากอดีตที่
มีชีวิตอยู่ที่ต้องให้ความสำคัญแก่ชุมชนกลายมาเป็นการมีชีวิตอยู่ที่ไม่สนใจชุมชนแต่ให้ความสำคัญแก่
ปัจเจกชน ซึ่งได้ก่อให้เกิดการแข่งขันการทำมาหากินเพื่อความร่ำรวยของปัจเจกชนโดยไม่สนใจ
ชุมชนอีกต่อไป

“แนวคิดปัจเจกชนนิยม” จึงเป็นวัฒนธรรมที่เป็นด้านหลักของสังคมและ
“แนวคิดชุมชนนิยม” กลายเป็นด้านรองของสังคมที่ดำรงอยู่คู่กันและเป็นคู่แข่งกันซึ่งเป็น
ประเด็นสำคัญที่ใช้ประกอบในงานวิจัยนี้

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้นเป็นวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น
นอกเหนือจากอำนาจการควบคุมของบุคคลหนึ่งบุคคลใด และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นนอกเหนือจาก
ความชอบหรือไม่ชอบของบุคคลหนึ่งบุคคลใด ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จะไม่ตกอยู่ใต้อารมณ์
ความชอบหรือไม่ชอบ หรืออยากให้เป็นอย่างหนึ่งอย่างใดเนื่องจากไม่พอใจต่อวิวัฒนาการทาง
สังคมก็หาไม่ หากแต่จะเป็นการวิเคราะห์ในแนวทางพัฒนาบนพื้นฐานความเป็นจริงทาง
วิทยาศาสตร์ที่รับใช้ชีวิตปัจจุบัน

จากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างนี้ทำให้ระบบการแลกเปลี่ยนสินค้ามิได้เกิดจาก
ความผูกพันเป็นส่วนตัวอีกต่อไป แต่ถูกแทนที่ด้วยระบบตลาดที่ทำหน้าที่กำหนดราคาสินค้าที่
เรียกว่า “กลไกตลาด” กล่าวคือ ราคาสินค้าจะขึ้นอยู่กับอุปสงค์ (demand) และอุปทาน (supply)

ของสังคม เป็นผลทำให้ราคาสินค้าภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรมขาดความสมดุล สินค้าทางการเกษตรซึ่งเป็นผลผลิตสำคัญของคนในชนบทซึ่งเป็นคนส่วนข้างมากมีราคาตกต่ำอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่สินค้าอุปโภคและบริโภค รวมตลอดทั้งสินค้าที่ใช้ในการเกษตร เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ที่เป็นผลผลิตภาคอุตสาหกรรมกลับมีราคาสูงกว่ามาก สังคมเมืองจึงไม่เพียงแต่ทำการสูบน้ำอุดมสมบูรณ์มาจากชนบทเท่านั้น แต่ยังได้สูบน้ำแรงงานคนหนุ่มสาวและผู้นำชุมชนในชนบทเข้าสู่เมืองอย่างต่อเนื่องมาตลอดระยะเวลาแห่งการพัฒนา ทำให้ชุมชนในชนบทเกิดความอ่อนแอขาดแรงงานและผู้นำชุมชนอย่างที่เคยเป็นอยู่ในอดีตและส่งผลทำให้ชุมชนในชนบทเกิดการพังทลาย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้ที่ทำให้การค้นคิดเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องระบบเศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบันจำเป็นต้องเกิดการตรวจสอบเพื่อนำไปสู่การปรับตัวของระบบเศรษฐกิจชุมชนเพื่อให้อุดคล้องกับสภาพระบบทุนนิยมที่เกิดการเชื่อมต่อระหว่างระบบทุนนิยมในประเทศและระบบทุนนิยมต่างประเทศที่ได้พัฒนามากลายเป็นสายสัมพันธ์ของระบบทุนนิยมโลก เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความยั่งยืนและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมปัจจุบัน

การพิจารณาถึงแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบันนี้จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานที่แตกต่างจากเศรษฐกิจชุมชนในอดีตโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ ระบบเศรษฐกิจชุมชนปัจจุบันเป็นระบบที่จัดตั้งขึ้นด้วยเจตนาของมนุษย์เป็นหลักที่เกิดขึ้นด้วยความไม่พึงพอใจต่อผลกระทบของการขยายตัวของแนวคิดปรัชญาทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ดังนั้นการทำวิจัยนี้จึงต้องคำนึงถึงการดำรงอยู่ของระบบเศรษฐกิจชุมชนที่จัดตั้งขึ้นใหม่ในกรอบของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เข้มแข็งและพัฒนาไปเป็น โครงสร้างของระบบทุนนิยมโลกแล้ว การดำรงอยู่ของเศรษฐกิจชุมชนใหม่จึงมิได้ดำรงอยู่เพื่อต่อสู้กับสภาพบีบบังคับของธรรมชาติ หากแต่ดำรงอยู่เพื่อต่อสู้กับสภาพบีบบังคับของระบบทุนนิยมโลกที่มีเครือข่ายอำนาจความสะดกในการระบายสินค้าทั้งระบบคมนาคมและโทรคมนาคมที่มีประสิทธิภาพและมีระบบตลาดตลอด 24 ชั่วโมงที่เข้าใกล้ชิดลูก้าถึงในห้องนอน รวมตลอดทั้งมีระบบกระตุ้นให้ประชาชนวิ่งเข้าสู่การเป็นผู้บริโภคสินค้าทุกขณะจิตด้วยระบบโฆษณาที่มีประสิทธิภาพสร้างแรง จูงใจให้แก่ลูกค้าเพื่อตัดสินใจซื้อสินค้ามากกว่าที่จะมีชีวิตอยู่อย่างพอเพียงและทำการผลิตเพื่อบริโภคได้ ดังนั้นการสร้างแนวคิดระบบเศรษฐกิจชุมชนโดยตัดขาดความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมก็ดี โดยไม่คำนึงถึงต้นทุนทางธุรกิจก็ดี จึงเป็นแนวคิดที่ฝืนความเป็นจริง

จากข้อมูลที่เป็นจริงจากการสำรวจ ผู้วิจัยได้พบว่าวิสาหกิจชุมชนและโรงสีชุมชนที่ใช้ทุนของรัฐบาลในการจัดตั้งเพื่อประกอบธุรกิจเกือบทั้งหมดประสบกับภาวะขาดทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคิดต้นทุนกำไรก็ได้เป็นไปตามระบบการค้าขาย กล่าวคือ ทุกวิสาหกิจถือว่าต้นทุนที่เกิดขึ้นจากทุนของรัฐนั้นเป็นของได้เปล่าและไม่มีหน่วยวิสาหกิจใดนำต้นทุนนี้มา

รวมคำนวณด้วย แม้กระนั้นก็ตามถ้าเกิดขึ้นจากวิสาหกิจชุมชนก็น้อยนิดมากจนไม่อาจเทียบได้กับค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำที่ทางราชการกำหนดในแต่ละจังหวัดด้วยซ้ำไป แต่ก็มักจะมีนักวิชาการจากสำนักคิดเศรษฐกิจชุมชนนิยมให้เหตุผลของกำไรเพียงน้อยนิดนั้นในอีกมุมมองหนึ่งเสมอ

การกล่าวอ้างกำไรของระบบเศรษฐกิจชุมชนที่สำนักคิดเศรษฐกิจชุมชนนิยมที่พยายามนำเสนอว่าควรจะพิจารณากำไรโดยตีค่าเป็นความพึงพอใจและเป็นความสุขของชุมชนโดยไม่นำพาต่อระบบธุรกิจเลยนั้น ไม่เพียงแต่จะนำไปสู่ความล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจชุมชนในท้ายสุดเท่านั้น หากแต่ยังจะเป็นการทำลายศักยภาพของแรงงานที่ควรจะได้พัฒนาให้มีขีดความสามารถสูงขึ้นต้องสะดุดหยุดลงอีกด้วย

ผลกระทบของการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมที่มีต่อเศรษฐกิจชุมชน: กรณีโรงสีชุมชน

จากการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมทางด้านการเมืองจากระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขทางด้านระบบเศรษฐกิจจากระบบการผลิตแบบศักดินามาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีทางด้านวัฒนธรรมที่เน้นชุมชนนิยมมาเป็นวัฒนธรรมปัจเจกชนนิยม รวมตลอดถึงผลแห่งพัฒนาการทางสังคมจากชีวิตที่ดำรงอยู่พึ่งพิงธรรมชาติมาเป็นวิถีชีวิตที่พึ่งพิงตลาดเป็นสาระสำคัญจากปรัชญาการผลิตที่ทำการผลิตเพื่อการบริโภคมาเป็นการผลิตเพื่อเป็นสินค้าทำให้สภาพเศรษฐกิจชุมชนแบบดั้งเดิมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ ในช่วง 100 กว่าปีมานี้ไม่เพียงแต่ทำให้โครงสร้างชุมชนในชนบทแปรเปลี่ยนไปเท่านั้น แต่ความคิดของประชาชนที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตในชุมชนก็แปรเปลี่ยนไปด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ทำให้เมืองเติบโตขึ้น และเมืองมีบทบาทสำคัญในการสุขภาพจากชนบททั้งทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรแรงงาน ทำให้คนหนุ่มสาวไหลบ่าเข้าเมืองเพื่อหางานทำเพื่อชีวิตที่ดีกว่าทำให้ชุมชนในชนบทเกือบทั้งหมดแตกสลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในภาคกลาง ภาคเหนือ ตอนล่าง ภาคตะวันออก ภาคใต้ และในเขตชนบทที่ติดกับเขตอุตสาหกรรม หรือชุมชนในเขตเทศบาลรวมตลอดทั้งทำให้ผู้นำชุมชนซึ่งมีบทบาทสำคัญในการนำเศรษฐกิจชุมชน แม้ตัวเองจะดำรงสถานะเป็นผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ เช่น เป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิก อบต. หรือนายก อบต. ในปัจจุบันนี้ก็ตาม รวมตลอดทั้งผู้นำชุมชนทางธรรมชาติที่มีได้มีตำแหน่งทางการเมืองก็ตามก็มีภาระที่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่มีค่าครองชีพสูงขึ้นและมีอัตราเงินเฟ้อสูงขึ้นทุกปี อีกทั้งเป็นระบบที่มีการกระตุ้นให้เกิดการบริโภคมมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระบบทุนนิยมดำรงอยู่ได้ เป็นผลทำให้ผู้นำชุมชนดังกล่าวมานั้นไม่สามารถจะทุ่มเทเวลา

เสียสละให้แก่ชุมชนได้ เพราะทุกคนต้องหาอยู่หากินเลี้ยงครอบครัวเพื่อให้คุ้มกับค่าใช้จ่ายในแต่ละวันเป็นผลโดยตรงที่ทำให้ทุกคนเกิดความเห็นแก่ตัวไม่พร้อมที่จะเสียสละให้แก่ใคร ส่วนจะมีผู้นำที่มีจิตสำนึกและทุ่มเทเวลาให้แก่ผลประโยชน์ของชุมชนก็จริง แต่ก็มีจำนวนน้อยและดำรงอยู่ได้ชั่วคราว อีกทั้งจะลดลงเรื่อย ๆ จากสภาพการณ์เช่นนี้ทำให้เศรษฐกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ ในแบบดั้งเดิมอยู่ในภาวะวิกฤตเพราะไม่สามารถดำรงอยู่ได้จริง แต่ทุกวันนี้ที่สังคมยังเห็นการแสดงออกของเศรษฐกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนในงานแสดงสินค้าต่างๆ นั้น ส่วนใหญ่เป็นผลผลิตที่ทำการผลิตในวิถีทางทุนนิยมที่ใช้ชื่อเศรษฐกิจชุมชนเป็นจุดขาย หรือหากเป็นผลผลิตของชุมชนจริง ส่วนใหญ่ก็เป็นการแสดงออกด้วยการสนับสนุนของระบบราชการเพียงเพื่อเป็นผลงานตามนโยบายของอำนาจเบื้องบนเท่านั้น แต่มิใช่เป็นการค้าขายจริงในระบบการตลาดทั่วไป โดยเฉพาะสินค้าการแปรรูปข้าวของโรงสีชุมชนที่ออกสู่ตลาดจากการสำรวจได้พบว่าสินค้าที่แสดงอยู่ในตลาดนั้นมิได้เป็นไปตามกลไกตลาดที่เป็นจริงเลย ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนจำนวนมากในสังคมไทยปัจจุบันจึงมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจแบบเฟรนด์ชิพเหมือนกับการเล่นละครเท่านั้นเอง จากการสำรวจของผู้วิจัยก็ได้พบความจริงเหล่านี้ โดยกรรมการโรงสีชุมชนเกือบทั้งหมดที่พบเห็นในทุกภาคของประเทศไทยทำงานโดยไม่มีเงินเดือน จะมีการรับประโยชน์จากการร่วมบริหารโรงสีบ้าง เช่น เป็นเบี้ยประชุมก็ด้วยเงินน้อยนิด บางแห่งได้เพียง 100 บาทต่อเดือนต่อคน หรือน้อยกว่านั้น อีกทั้งมี แม้บางคนจะเป็นคนทำงานประจำในโรงสีโดยควบคุมเครื่องจักรสีข้าวตลอดวันก็ได้ค่าแรงต่ำกว่าแรงงานขั้นต่ำที่รัฐกำหนดไว้ในแต่ละจังหวัด เช่น วันละ 135 บาท แต่ก็มีบางคนรับเงินเดือนเพียง 1,000 บาท เช่น โรงสีโลกกลางพัฒนา ตำบลโลกกลาง อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นต้น และโรงสีชุมชนอีกหลายแห่งก็ได้ยอมรับความจริงว่าข้าวบรรจุถุงที่มีเครื่องหมายการค้าที่มอบให้แก่ผู้วิจัยเป็นที่ระลึกเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ทำไปเพื่อให้แสดงออกถึงผลสำเร็จโดยรูปแบบเท่านั้น แต่โดยเนื้อหาความเป็นจริงไม่มีการผลิตเพื่อการตลาดจริง และทุกแห่งก็กำลังรอคอยการสนับสนุนงบประมาณเพิ่มขึ้นจากภาครัฐเท่านั้นเอง เช่น ผลผลิตของโรงสีชุมชนตำบลหนองกระเจา ตำบลหนองกระเจา อำเภอมุขมั่ง จังหวัดนครสวรรค์ และโรงสีชุมชนบ้านวังแก้ง ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นโรงสีชุมชนขนาดเล็กในเขตเทศบาล เป็นต้น อีกทั้งในงานวิจัยนี้ยังได้พบว่าโรงสีชุมชนในเขตเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเทศบาลเกือบทุกแห่งประสบความล้มเหลวมากที่สุดอันเป็นผลจากการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่ทำให้ความเป็นชุมชนเกิดการพังทลาย

สถานภาพเศรษฐกิจชุมชนปัจจุบัน: กรณีโรงสีชุมชน

จากการที่ผู้วิจัยได้ออกเก็บข้อมูลด้วยตนเองโดยการสัมภาษณ์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกรรมการโรงสีชุมชนมากกว่า 80 โรงสีและพบกับกรรมการวิสาหกิจชุมชนประเภทอื่น นอกจากโรงสีข้าวอีกจำนวนหนึ่งในทุกภาคของประเทศไทยได้พบว่าโรงสีชุมชนและวิสาหกิจชุมชนเกือบทุกแห่งในประเทศไทยล้วนแล้วแต่เป็นวิสาหกิจชุมชนที่รัฐเป็นผู้อุปถัมภ์ทั้งสิ้น โดยเป็นการสนับสนุนเงินทุนแบบให้เปล่าในการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน และได้พบว่าการดำเนินการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนทุกแห่งในการคิด ต้นทุนกำไรขาดทุนนั้น ไม่มีแห่งใดเลยที่นำงบประมาณที่รัฐสนับสนุนมาเป็นต้นทุนในการคิดคำนวณด้วย การดำเนินการดังกล่าวทำให้เห็นชัดว่าการบริหารจัดการโรงสีชุมชนที่ดี หรือวิสาหกิจชุมชนอื่นๆ ก็คือได้ปฏิเสธการบริหารจัดการตามสภาพที่เป็นจริงของระบบธุรกิจในระบบทุนนิยม หรือนัยหนึ่งก็เป็นการบริหารจัดการแบบเศรษฐกิจชุมชนแบบดั้งเดิม ซึ่งสนใจแต่การดำรงอยู่เฉพาะหน้าเท่านั้น แต่ไม่คำนึงถึงอนาคตว่าวิสาหกิจชุมชนนั้นจะอยู่หรือจะล้มละลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงสีชุมชนไม่ว่าขนาดเล็ก ขนาดกลาง หรือขนาดใหญ่ที่ ผู้วิจัยได้พบนั้น ล้วนแล้วแต่ดำรงอยู่ในสภาพเช่นนี้ทั้งสิ้น ไม่เพียงแต่โรงสีชุมชนไม่นำต้นทุนที่รัฐบาลให้ทุนสนับสนุนมาคิดเป็นต้นทุนประกอบการพิจารณากำไรหรือขาดทุนเท่านั้น หากแต่ยังไม่นำแรงงานของกรรมการและผู้มีส่วนร่วมทั้งที่เป็นชาวบ้าน ราชการ และตัวแทนของกลุ่ม NGO เข้ามาคิดคำนวณเป็นต้นทุนอีกด้วย โรงสีขนาดใหญ่ที่ในสายตาสังคมที่ให้ความเชื่อถือและยอมรับว่าเป็นต้นแบบของโรงสีชุมชนที่มีมาตรฐาน และมีความเชื่อมั่นว่ามีความมั่นคงแล้ว อย่างเช่น โรงสีของสหกรณ์อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา โรงสีชุมชนอำเภอปากเรือ และโรงสีชุมชนอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นต้น ก็อยู่ในสภาพการณ์เช่นนี้ โดยกรรมการทุกคนรวมตลอดทั้งผู้บริหารระดับสูงของโรงสีก็ได้้นำค่าแรงงานที่เป็นจริงมาคิดคำนวณในต้นทุนกำไรขาดทุน ดังนั้นกรรมการทุกคนของโรงสีชุมชนจึงไม่มีค่าแรงตอบแทนให้จะมีอย่างมากที่สุดก็เพียงเบี้ยประชุมเพียงแค่เดือนละ 100 บาท หรือน้อยกว่านั้น ส่วนผู้บริหารที่ทำงานเต็มเวลา เช่น กรรมการผู้จัดการ แม้จะรับเงินเดือนตามระบบทั่วไปก็จริง แต่ก็มิได้ถูกพิจารณาตามความสามารถของผู้บริหารในอัตราความสามารถที่เป็นจริงในระบบตลาดการจ้างแรงงาน โดยทุกคนใช้หลักความเสียสละมาเรียกร้องในการทำงาน ซึ่งชีวิตจริงของกรรมการที่ดีของผู้จัดการและผู้บริหาร โรงสีชุมชนเหล่านั้นก็ก็ต้องมีภาระหน้าที่ในการดูแลครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบทุนนิยมที่มีค่าครองชีพสูงขึ้นทุกวัน ดังนั้นเมื่อทุกคนอยู่ในวัฒนธรรมที่ถูกเรียกร้องความเสียสละแต่ด้านเดียว ในขณะที่ชีวิตจริงก็ต้องมีค่าใช้จ่ายประจำวันที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งแตกต่างจากวิถีชีวิตในระบบเศรษฐกิจชุมชนในอดีตที่การดำรงชีวิตพึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติไม่มี

แรงกระตุ้นการบริโภคอย่างเช่นทุกวันนี้ ก็ส่งผลให้กรรมการและผู้จัดการที่บริหารโรงสีชุมชนไม่สามารถจะทุ่มเทกำลังในการบริหารจัดการให้แก่โรงสีชุมชนได้ บุคลากรส่วนหนึ่งเมื่อทำงานได้ระยะหนึ่งก็ลาออกไป อีกส่วนหนึ่งแม้จะดำรงสถานภาพของกรรมการโรงสี และผู้บริหารโรงสีอยู่ แต่ก็หันไปประกอบอาชีพอื่นเพื่อเลี้ยงตัวเอง อีกส่วนหนึ่งที่เป็นผู้จัดการรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการก็หมดกำลังใจทำงาน ผู้จัดการโรงสีสหกรณ์พิมายได้กล่าวกับผู้วิจัยเองว่า “เงินเดือนที่ได้รับนั้นอยู่ในอัตราที่ต่ำและไม่พอใช้จ่าย หากออกไปทำงานข้างนอกก็จะได้รับเงินเดือนมากกว่านี้” ดังนั้นบทบาทของกรรมการของโรงสีชุมชนและผู้บริหารโรงสีชุมชนส่วนหนึ่งที่ปรากฏต่อสาธารณชนจึงเป็นการแสดงออกถึงการเสียสละในด้านเดียว ซึ่งกรรมการบางท่านก็มีจิตใจและจิตสำนึกที่เสียสละอย่างแท้จริง แต่กรรมการบางท่านก็เพียงแค่แสดงออกซึ่งเป็นการหลอกลวงสาธารณชนไปเท่านั้น หากแต่มีผลประโยชน์เบื้องหลังที่ไม่เปิดเผยตั้งแต่ผลประโยชน์ขั้นต่ำสุดที่ไม่มีตัวเงิน อาทิเช่น เพื่อให้ประชาชนเกิดความนิยมในตัวของกรรมการโรงสีชุมชน และเป็นคะแนนเสียงทางการเมืองในระบบการเลือกตั้งส่วนท้องถิ่นไปจนถึงผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน เช่น เป็นฐานที่แสดงความชอบธรรมของตนในฐานะเป็นผู้นำชุมชนเพื่อไปแสดงตัวหาผลประโยชน์อื่นที่ทางราชการเอื้อประโยชน์ให้ เช่น เป็นนายทุนเงินกู้รายใหญ่ของชุมชนบ้าง เป็นกำนันอิทธิพลจับจองที่ดินจำนวนมากบ้าง เช่น โรงสีชุมชนแห่งหนึ่งในเขตอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น สภาพการณ์เช่นนี้คือการบริหารจัดการที่ไม่โปร่งใสและไม่เป็นจริงในสภาพชีวิตปัจจุบันที่ผู้นำแนวคิดจากสำนักคิดเศรษฐกิจชุมชนนิยมซึ่งมักจะอยู่ในรั้วมหาวิทยาลัยและในองค์กรเอกชนต่าง ๆ มักจะละเลยไม่ยอมนำค่านิยมของการแสวงหาประโยชน์จากชุมชนมาเสนอต่อสาธารณชน

ในภาคของการเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนแบบดั้งเดิม และแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนแบบใหม่เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องนำเสนอต่อสาธารณชนเพื่อให้เห็นว่าเศรษฐกิจชุมชนที่มีต้นทุนของตัวเงินจากภาษีของประชาชนมิใช่เป็นเศรษฐกิจชุมชนที่เกิดขึ้นเองทางธรรมชาติแบบในอดีต อีกทั้งเป็นเศรษฐกิจชุมชนที่ผู้ปฏิบัติงานต้องทำงานโดยยืนอยู่กับความเป็นจริงของวิถีชีวิตประจำวัน และจากการที่ผู้วิจัยได้สอบถามโดยตรงกับกรรมการของโรงสีชุมชนทุกแห่งก็ได้รับคำตอบตรงกันว่าหากนำเงินทุนที่รัฐบาลให้การสนับสนุนแบบให้เปล่าและค่าแรงงานของกรรมการ โดยคิดคำนวณตามค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำของจังหวัดที่ตั้งของโรงสีชุมชนหรือคิดตามความสามารถด้านแรงงานของเขามาอยู่ในต้นทุนกำไรขาดทุนด้วยแล้ว ธุรกิจโรงสีชุมชนนี้ก็จะไม่สามารถยืนอยู่ได้เลย อาทิเช่น คำกล่าวของนายสุรินทร์ อินทร์จิ่ง เกษตรกรตัวอย่างแห่งโรงสีชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำไร่ทำงาม หมู่ที่ 4 ตำบลท่างาม อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นผู้นำเกษตรกรและเป็นประธานกรรมการของโรงสี ซึ่งเป็นเกษตรกรที่มีชื่อเสียงถึงขั้นที่มหาวิทยาลัยราชภัฏพิษณุโลกได้มอบปริญญาตรีกิตติมศักดิ์ให้ และนายสุริยนต์

พานเพ็ง ผู้ใหญ่บ้าน บ้านพิกเหลียม ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ประธานกรรมการโรงสีชุมชนบ้านหนองเรือก็กล่าวยอมรับว่า “หากรัฐบาลให้เงินกู้ยืมมาเพื่อให้จัดตั้งโรงสี และรับผิดชอบต้นทุน ถ้าไรขาดทุนเองผมก็ไม่เอา เพราะธุรกิจโรงสีขนาดเล็กมีกำไรน้อยและไม่คุ้มกับการลงทุน แต่ที่ทำก็เพราะเป็นเงินหลวงจะกำไรหรือขาดทุนก็ไม่เป็นไร”

ที่กล่าวมาข้างต้น งานวิจัยนี้ไม่มีเจตนาที่จะทำลายระบบเศรษฐกิจชุมชน หากแต่ควรจะวางระบบเศรษฐกิจชุมชนนี้ให้อยู่ในมิติแห่งความเป็นจริง โดยกำหนดขั้นการพัฒนาเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นเครื่องมือที่เกื้อหนุนการพัฒนาของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

ข้อคิดจากวิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจชุมชนต่างประเทศ

การจะพิจารณาถึงบทบาทและสถานภาพของระบบเศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบันในกรณีโรงสีชุมชนเพื่อค้นหาแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนทางเลือกเพื่อความยั่งยืนในชุมชนนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะนำวิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ก่อตัวขึ้นในต่างประเทศมาพิจารณาเปรียบเทียบหาแนวทางด้วยดังนี้

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 และจากการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้พบความหอมหวานของแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในภาวะการณ์ของระบบทุนนิยมที่ก่อรูปมาเป็นเวลายาวนานกว่าศตวรรษที่ปรากฏตัวในทุกภูมิภาคของโลกอย่างต่อเนื่องกัน โดยเริ่มต้นจากความไม่พึงพอใจต่อระบบทุนนิยมในยุคต้นที่กดขี่ขูดรีดแรงงานอย่างแสนสาหัสโดยไม่มีระบบกฎหมายปกป้องผ่อนคลายความทุกข์ร้อนของประชาชนอย่างทุกวันนี้ ระบบทุนนิยมได้ถือกำเนิดในยุโรป โดยทำลายระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบดั้งเดิมไปสิ้นแล้ว นับเริ่มแต่การปฏิวัติสร้างระบบสาธารณรัฐในฝรั่งเศสเมื่อปี ค.ศ. 1789 และการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่เริ่มขึ้นในช่วงต้นศตวรรษที่ 18 ได้ทำลายระบบทาสกสิกรรมของยุโรปและเป็นผลให้ระบบศักดินาในยุโรปได้พังทลายอย่างทั่วด้าน กลุ่มนักเศรษฐศาสตร์สำนักคิดมนุษยนิยมจึงได้ค้นคิดระบบเศรษฐกิจชุมชนขึ้นด้วยอุดมคติที่ดีงาม และนำเสนอแนวคิดตั้งแต่อ่อนสุดถึงขั้นรุนแรงที่สุด คือ การปฏิรูปโดยสันติด้วยความสมัครใจของชุมชนและพัฒนาและเข้มแข็งขึ้นจนถึงขั้นเสนอวิธีการปฏิบัติใช้ความรุนแรงเพื่อให้เกิดการจัดระบบเศรษฐกิจชุมชนโดยเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ทั้งในประเทศและทั่วโลก เริ่มตั้งแต่ซิมมอนดี, แซงต์-ซิมอง, โรเบิร์ต โอเวน, ชาร์ล ฟุรีเอ และหลุยส์ บลังค์ หรือนักคิดแนว นารอดนิกในรัสเซีย และนักคิดที่นำเสนอแนวทางใช้ความรุนแรง อย่างเช่น คาร์ล มาร์กซ และเลนิน เป็นต้น แต่กว่าจะถึงวันนี้ก็ได้ผ่านการต่อสู้ยาวนานในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ และ

แม้แต่ละสำนักคิดจะมีวิธีการที่แตกต่างกันแต่ก็มีแนวคิดเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจหลักเป็นแบบสหกรณ์คล้ายกัน คือเริ่มต้นด้วยสมาชิกช่วยกันทำงานโดยถือปัจจัยการผลิตร่วมกัน เมื่อได้ผลผลิตก็แบ่งปันกันในชุมชนการผลิตนั้น โดยมีชีวิตอยู่พึ่งพากันอย่างมีความสุขในชุมชน

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาแนวคิดของระบบเศรษฐกิจชุมชนจากอุดมคติที่งดงามในเบื้องต้นก็ต้องพบกับอุปสรรค คือต้องเผชิญหน้ากับระบบเศรษฐกิจที่เป็นปฏิกิริยากัน คือระบบทุนนิยมที่ผู้ถือปัจจัยการผลิตได้ทำการขูดรีดผลประโยชน์จากแรงงานและชุมชนไปสร้างความ อุดมสมบูรณ์ให้แก่ตนเอง แล้วใช้ทรัพย์สินที่ได้จากสิ่งคมนั้นกลับมาเป็นเครื่องมือเข้าครอบครองอำนาจทางการเมืองอีกชั้นหนึ่ง ดังนั้นแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนระบบสหกรณ์จึงพัฒนาจากระบบสหกรณ์ที่ดำรงอยู่โดยลำพังภายใต้กรอบของระบบทุนนิยมที่ดำรงอยู่เฉพาะชุมชนโดยไม่เกี่ยวข้องกับอำนาจรัฐก็เกิดแนวคิดใหม่ที่จะต้องสร้างระบบสหกรณ์เครือข่ายขึ้นทั้งระบบให้เป็นระบบเศรษฐกิจหลักของสังคมเพื่อความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจชุมชนและเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้แก่มนุษย์จึงเกิดการพัฒนาคอนกรีตจากระบบเศรษฐกิจไปสู่ระบบการเมืองตามแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ โดยคนงานในฐานะเป็นผู้ผลิตจะต้องทำการยึดอำนาจรัฐสร้างระบบสหกรณ์ขึ้นทั่วประเทศ ระบบเศรษฐกิจแบบชุมชนนิยมซึ่งอยู่ในชุมชนขนาดเล็กจึงได้พัฒนาเป็นระบบเครือข่ายขนาดใหญ่ทั้งระบบรัฐโดยมีอำนาจรัฐเกี่ยวพันอย่างครบวงจร มีกำลังตำรวจทหารเพื่อคอยปกป้องระบบการผลิตแบบสหกรณ์และมีหน่วยงานของรัฐในการกระตุ้นผลผลิตในกรณีที่ผลผลิตตกต่ำ ซึ่งระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจรนี้ถูกขนานนามใหม่ว่า “ระบบสังคมนิยม” โดยแนวคิดนี้ได้ถูกสถาปนาขึ้นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1917 นับจากการปฏิวัติใหญ่ของรัสเซียเมื่อ 1 ตุลาคม 1917 ภายใต้การนำของเลนิน และนับแต่นั้นมาการเผชิญหน้าระหว่างระบบเศรษฐกิจแบบ “ชุมชนนิยม” กับ “ทุนนิยม” ก็ยกระดับจากการเผชิญหน้าในทางเศรษฐกิจขึ้นสู่การเผชิญหน้าทางการเมืองและการทหาร กลายเป็นวิกฤติของโลกมานานนับศตวรรษ และนับแต่นั้นแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนที่เคยดำรงอยู่ตามสภาพแห่งธรรมชาติในแต่ละภูมิภาคของโลกซึ่งเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานการผลิตของ ชุมชนก็ถูกแปรรูปมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อต้านระบบทุนนิยมที่เข้าไปกอบโกยผลประโยชน์ในแต่ละประเทศด้วยรูปแบบแตกต่างกัน เช่น ทุนนิยมในรูปแบบของนักล่าเมืองขึ้นอย่างอังกฤษที่เข้าครอบงำอินเดียจึงได้เกิดระบบเศรษฐกิจชุมชนขึ้นใหม่ที่เน้นการผลิตพอเพียงและพึ่งตนเองโดยไม่ซื้อสินค้าจากประเทศอังกฤษที่เป็นผู้ผลิตและจำหน่ายรายใหญ่ในอินเดียภายใต้การนำของ มหาตมะคานธี โดยคานธีและครอบครัวได้เป็นผู้นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทั้งชีวิตและจิตใจด้วยการดำรงชีวิตเป็นตัวอย่างของประชาชนด้วยการทอผ้าใช้เอง และอยู่อย่างสมถะนุ่งห่มด้วยผ้าทอนั้น เพื่อต่อต้านระบบทุนนิยมของอังกฤษที่เข้ายึดครองอินเดียในเวลา นั้นด้วยการเรียกร้องให้คนอินเดียกินอยู่อย่างพอเพียงและไม่ซื้อสินค้าของอังกฤษทำให้อังกฤษขาด

รายได้ที่สูญจากคนอินเดียและได้พัฒนาหลายเป็นการเรียกร้องเอกราชและต่อต้านระบบจักรวรรดินิยมด้วยสันติวิธีจีนอังกฤษต้องยอมถอนตัวออกไปและมอบเอกราชให้แก่อินเดีย เป็นต้น

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนที่จัดรูปขึ้นใหม่ที่เรารู้จักในนามของระบบสหกรณ์นี้ได้ขยายไปทั่วโลกเป็นเครือข่ายระบบเศรษฐกิจสหกรณ์แต่ละประเทศ อาทิเช่น ที่เกิดขึ้นในจีน เกาหลีเหนือ กลุ่มประเทศยุโรปตะวันออกและคิวบา เป็นต้น และพัฒนาเป็นระบบการค้าระหว่างประเทศขึ้นอย่างครบวงจรภายใต้การนำทางอุดมการณ์ของสหภาพโซเวียตและจีน รวมตลอดทั้งแนวคิดนี้ก็ขยายเข้ามาในประเทศไทยในรูประบบเศรษฐกิจชุมชนแบบสหกรณ์ชวานาตามแนวคิดของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้เป็นมันสมองทางเศรษฐกิจของคณะราษฎรในสมัยนั้น

การพัฒนาของระบบเศรษฐกิจชุมชนในช่วงระยะเวลาที่ล่วงเลยผ่านมาในหลายรูปลักษณะดังกล่าวมาข้างต้น (ที่กล่าวรายละเอียดไว้ในบทที่ 2) ได้เปิดเผยถึงจุดอ่อนในช่วงระยะของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ คือ การสร้างระบบกรรมสิทธิ์ส่วนรวมในปัจจัยการผลิตซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของระบบเศรษฐกิจแบบสหกรณ์ซึ่งตรงกับระบบเศรษฐกิจชุมชนนั้นได้กลายเป็นอุปสรรคของการพัฒนาการทางการผลิต คือทำให้ผู้ผลิตขาดแรงจูงใจในการทำงาน ทำให้ผลผลิตตกต่ำ การเพิ่มประสิทธิภาพและการดำรงอยู่ขององค์กรก็ใช้คุณธรรมและความเสียสละมาเป็นแรงกระตุ้น มิได้ใช้ผลตอบแทนเป็นตัวกระตุ้นในแนวการบริหารแบบทุนนิยม (ซึ่งเป็นหลักการเดียวกันกับเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้) ระบบเศรษฐกิจชุมชนเครือข่ายครบวงจรจึงกลายเป็นระบบราชการใหม่ของกลุ่มประเทศที่ปกครองด้วยระบบเศรษฐกิจแนวสังคมนิยม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้กลายเป็นระบบราชการที่ผนวกทั้งภาคการเมืองและภาคการผลิตไว้ด้วยกัน ดังนั้นในช่วงระยะเวลา 200 ปีที่ผ่านมา ระบบเศรษฐกิจชุมชนจึงประสบความล้มเหลว ทั้งระบบสหกรณ์ตามแนวคิดแบบสันติวิธีและแบบใช้ความรุนแรง การพังทลายของระบบโซเวียตในรัสเซียในปี 1990 ก็คือ การปรับตัวทางเศรษฐกิจครั้งสำคัญของจีนตามแนวคิดของเติ้งเซี่ยวผิงที่ล้มเลิกระบบคอมมิวนิสต์ทางการผลิตที่ดี เป็นเส้นแบ่งทางประวัติศาสตร์ที่บอกให้เห็นถึงการพังทลายของระบบสหกรณ์หรือเศรษฐกิจชุมชนในภาวะที่โลกก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยมแล้ว ดังนั้นระบบสหกรณ์ที่ดี ระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ดี ในวันนี้จึงได้กลายเป็นระบบเศรษฐกิจในพิภพทัศน์ของโลกทุนนิยมไปเสียแล้ว ซึ่งไม่ต่างอะไรกับเครื่องลายครามในตู้โชว์ ซึ่งมีไว้โชว์มากกว่าที่จะใช้ในชีวิตประจำวัน แต่หากจะนำมาใช้ในชีวิตประจำวันก็ใช้ได้ แต่ไม่คุ้มกับต้นทุนในการดำเนินการ

จากการออกสำรวจโรงสีชุมชนในงานวิจัยนี้ก็ได้อพบว่าโรงสีชุมชนในประเทศไทยในปัจจุบันมีลักษณะไม่ต่างจากระบบเศรษฐกิจชุมชนในประวัติศาสตร์ที่พังทลายไปแล้วดังที่กล่าวมา จากการสำรวจได้พบว่าโรงสีชุมชนเกือบทั้งหมดแม้ยังดำรงอยู่แต่ไม่มีพัฒนาการ บางโรงสีได้ล้มละลายแล้วหลังจากที่ดำเนินการไปได้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง บางโรงสีล้มละลายตั้งแต่

วันแรกที่เริ่มตั้ง และบางโรงสีได้กลายเป็นวิสาหกิจชุมชนที่พิการโดยต้องรอความช่วยเหลือจากรัฐ ไม่มีที่สิ้นสุด แต่ทุกโรงสีที่พบล้วนแต่ถูกฉวยด้วยสีเงินของภาพลวงตาด้วยถ้อยคำบ้าง ด้วยรูปแบบผลิตภัณฑ์ข้าวบรรจุถุงสวย ๆ งาม ๆ บ้างเท่านั้น แม้บางโรงสีจะมีความเข้มแข็งด้วยรูปแบบของการบริหารจัดการและรูปแบบของชุมชนที่เข้มแข็งก็ตาม แต่ก็ไม่มีความเข้มแข็งทางธุรกิจเพียงพอที่จะยืนด้วยลำแข้งของตนเองในทางธุรกิจการค้าในขณะนั้น

แม้เศรษฐกิจชุมชนที่พัฒนาสู่ระบบสังคมนิยมจะล่มสลายไปเป็นส่วนใหญ่แล้วก็จริง แต่การต่อสู้กันในทางความคิดและทางการเมืองตลอดระยะเวลาในอดีตที่นานกว่าศตวรรษที่ผ่านมา นั้นก็ได้สร้างประโยชน์ให้แก่มนุษยชาติในส่วนที่ได้ผลักดันให้ระบบทุนนิยมเองก็ต้องคลายตัวการกดขี่เอารัดเอาเปรียบลงไป รวมตลอดทั้งได้สร้างระบบกฎหมายและนโยบายของรัฐที่เป็นธรรมขึ้น เช่น กฎหมายแรงงาน กฎหมายค่าเช่านา กฎหมายปฏิรูปที่ดิน และระบบรัฐสวัสดิการให้เกิดขึ้น เป็นต้น

เศรษฐกิจชุมชน: หนึ่งรัฐ สองระบบคิด

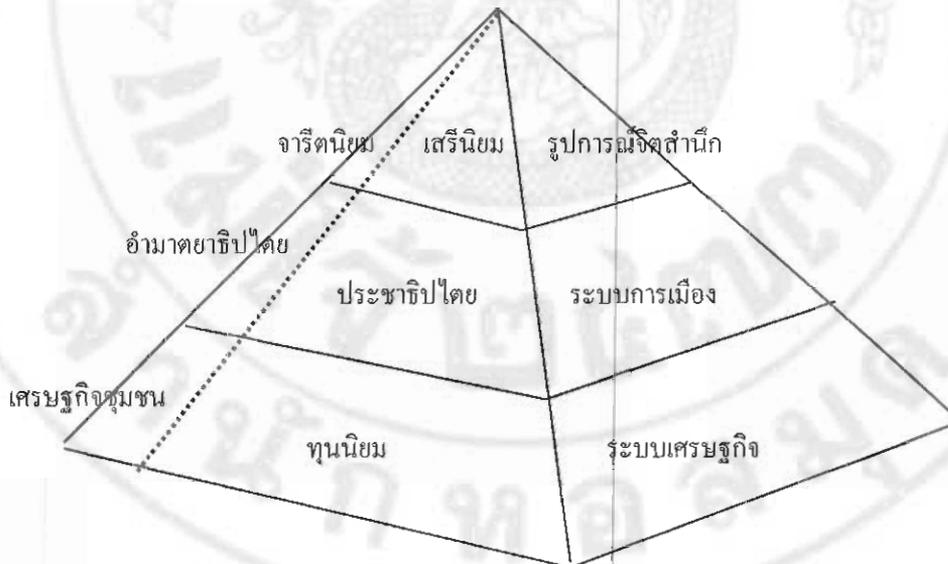
เพื่อความกระจ่างชัดต่อการวิเคราะห์สถานการณ์ภาพของแนวคิดระบบเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทยว่าดำรงอยู่ในภาวะการณ์ใดของสังคม โดยจำเป็นต้องพิจารณาเชื่อมโยงกับระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้เราเห็นชัดเจนว่าแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนนั้นแท้จริงแล้วเป็นการสะท้อนของรูปการณ์จิตสำนึกของระบบการผลิตของสังคมทางการเมืองเกษตรในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2398 ที่เน้นการผลิตเพื่อบริโภคและพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลัก อีกทั้งแนวคิดนี้ก็มีรากฐานอยู่ในกลุ่มชนในสังคมที่มีแนวคิดทางการเมืองแบบจารีตนิยมที่สนับสนุนแนวคิดที่ตนชื่นชมและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งการนำเสนอให้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนกลับมามีบทบาทสำคัญทางสังคมนั้นย่อมมีผลโดยตรงต่อการเหนี่ยวรั้งการผลิตในสังคมไม่ให้เคลื่อนตัวสู่ระบบการผลิตทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบเพราะจะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจทางสังคมอันจะนำไปสู่การจัดระเบียบอำนาจทางการเมืองใหม่ โดยกลุ่มทุนใหญ่ทางสังคมจะเข้ามามีอำนาจเต็มทางการเมืองและยังผู้นำเสนอแนวคิดนี้เป็นผู้มีอำนาจทางวัฒนธรรมสูงสุดด้วยแล้วก็ได้รับเสียงขานตอบจากกลุ่มทางสังคมหลายกลุ่มอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มแนวคิดจารีตนิยมและกลุ่มที่ไม่พึงพอใจต่อระบบทุนนิยมเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว อาทิเช่น กลุ่มแนวคิดสังคมนิยมที่แตกทิม โดยเฉพาะกลุ่มที่เติบโตมาจากชนชั้นชาวนาที่ก้าวไม่ทันต่อการเคลื่อนตัวของระบบทุนนิยมเป็นพื้นฐาน รวมทั้งปัญญาชนสายจารีตนิยมและแนวร่วมต่อต้านระบบทุนนิยมก็เข้าร่วมประสานแนวคิดถักทอขึ้นเป็นกระแสแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในสังคม โดยแนวคิดนี้ดำรงอยู่ในสังคมควบคู่กับวิถีการผลิตแบบทุนนิยมที่เน้น

เทคโนโลยีขั้นสูง และเน้นการผลิตที่มีเป้าหมายเพื่อการตลาดเป็นหลัก โดยมีรากฐานเชื่อมโยงแนวคิดกับกลุ่มชนในสังคมที่มีแนวคิดเป็นกลุ่มเทคโนโลยีนิยมนิยม (technocrat) ซึ่งเป็นตัวแทนความคิดของนายทุนและนักธุรกิจรุ่นใหม่ที่ประสานแนวคิดและประสานทุนกับต่างประเทศ โดยเฉพาะในรูปของการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศได้ถือถือเป็นระบบเศรษฐกิจหลักของรัฐและขยายผลทางการเมืองและทางวัฒนธรรมในการนำจิตสำนึกครอบคลุมนโยบายไทยอยู่ในขณะนี้ และแม้ว่าสองแนวคิดนี้จะขัดแย้งกันและเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน แต่ในภาวะช่วงพัฒนาการของสังคมไทยในขณะนี้มีความจำเป็นทางการเมืองที่ต้องดำรงอยู่ร่วมกันในภาวะการแห่งการประนีประนอมจึงก่อรูปลักษณะระบบเศรษฐกิจของรัฐที่เรียกว่า “หนึ่งรัฐสองระบบคิด” ซึ่งภาวะการหนึ่งรัฐสองระบบคิดนี้เป็นสภาพความขัดแย้งและต่อสู้ทางความคิดซึ่งจะดำรงอยู่ในช่วงระยะเวลาของวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไปอีกระยะหนึ่ง และภาพสะท้อนดังกล่าวเป็นการแสดงออกถึงความขัดแย้งในรูปการนำจิตสำนึกในสังคมที่เป็นภาพสะท้อนของกลุ่มพลังทางการเมืองสองกลุ่มหลักๆ ในประเทศไทยที่จำต้องรวมอยู่ด้วยกันในช่วงแห่งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของรอยต่อเก่ากับใหม่ แต่แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองต้องอยู่ในภาวะที่ถดถอยด้วยเพราะเป็นวิธีการผลิตที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในวัฒนธรรมทุนนิยม ดังจะเห็นได้ว่าแม้จะมีการเพิ่มงบประมาณเพื่อสนับสนุนการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนมากมายโดยงบประมาณของรัฐ แต่ก็ประสบกับความล้มเหลว อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวก็ได้เดินเข้าสู่ระบบการผลิตแนวเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แต่พึงพอใจที่จะเดินเข้าสู่โรงงานและธุรกิจบริการซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่มากกว่า สภาพเช่นนี้ก็เป็นคำตอบอยู่ในตัวเองว่าระบบเศรษฐกิจตามปรัชญาแนวคิดแบบเศรษฐกิจชุมชนนี้มีแต่ลดน้อยถอยลงในขณะที่ปรัชญาแนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบปัจเจกชนนิยม หรือแบบทุนนิยมเสรีได้เกิดการขยายตัวและครอบงำสังคมไทยเป็นด้านหลักทั้งวิธีการผลิตขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ที่แสดงออกในวิถีชีวิตประจำวัน

หากใช้ทฤษฎีวิวัฒนิยมวิภาษมองการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ก็จะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลานับแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา พลังการผลิตของสังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะที่ระบบทุนนิยมภายในประเทศได้เชื่อมต่อกับระบบทุนนิยมโลกภายใต้ชื่อเรียกขานที่ไพเราะว่า “โลกาภิวัตน์” ที่ขยายตัวครอบงำโลกภายหลังจากพังทลายของระบบโซเวียตในปี ค.ศ. 1990 ภาวะการดังกล่าวได้ส่งผลต่อรูปการนำจิตสำนึกที่เป็นโครงสร้างส่วนบนของสังคมอย่างทั่วด้านได้สร้างระบบคิดแก่ประชาชนที่เน้นวิถีชีวิตประจำวัน แนวคิดการเมืองและการประกอบอาชีพที่เน้นความเป็นปัจเจกชน และเน้นความเป็นเลิศทั้งในด้านการผลิตและในด้านปรัชญาการศึกษา ภาวะการเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดผลสะท้อนและความหวาดวิตกของพลังจารีตนิยมในสังคมไทยที่หวาดวิตกว่าสังคมไทยจะถูกครอบงำด้วย

ระบบทุนนิยมทั้งระบบ และวิตกกังวลว่าเกษตรกรจะประสบกับภาวะการณ์ล้มละลายกลายเป็นผู้ขายแรงงานในระบบทุนนิยมทั้งหมด และรวมตลอดถึงหวาดวิตกต่อวิวัฒนาการทางสังคมที่จะเกิดการจัดระเบียบโครงสร้างอำนาจทางการเมืองใหม่อื่นที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ ด้วยเหตุนี้พลังจารีตนิยมจึงได้ก่อตัวเป็นรูปการณ์ทางความคิดของแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดยรื้อฟื้นแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนจากอดีตมาเป็นเศรษฐกิจชุมชนในยุคใหม่ และหนุนเสริมแนวคิดนี้โดยกลุ่มปัญญาชนบางส่วนที่มีพื้นฐานแนวคิดทางจารีตนิยมและกลุ่มสังคมนิยมชาวนาในชนบทก่อตัวเป็นรูปการณ์จิตสำนึกและขยายผลภายใต้ภาวะการณ์ครอบงำของระบบทุนนิยมปัจจุบัน ดังนั้นการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจชุมชนจึงอยู่ในภาวะการณ์ที่ขัดแย้งกับระบบทุนนิยมซึ่งนับวันจะเปิดเผยขึ้นและมากขึ้น ทุกที่อันไม่อาจจะปกปิดได้อีกต่อไป

หากมองสังคมไทยในเชิงโครงสร้างของวัดดรูรูปสามเหลี่ยมปิรามิดที่มีโครงสร้างพื้นฐานเป็นระบบเศรษฐกิจของสังคม และเมื่อเกิดการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตซึ่งเป็นฐานรากของปิรามิดก็จะก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบการเมืองที่เป็นชั้นบนที่ต่อเชื่อมกับฐานรากของปิรามิด และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนรูปการณ์จิตสำนึกทางวัฒนธรรมที่เป็นส่วนปลายยอดของปิรามิด ก็จะเห็นภาพภาวะการณ์ 2 ด้านที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยตามภาพที่แสดงข้างล่างนี้

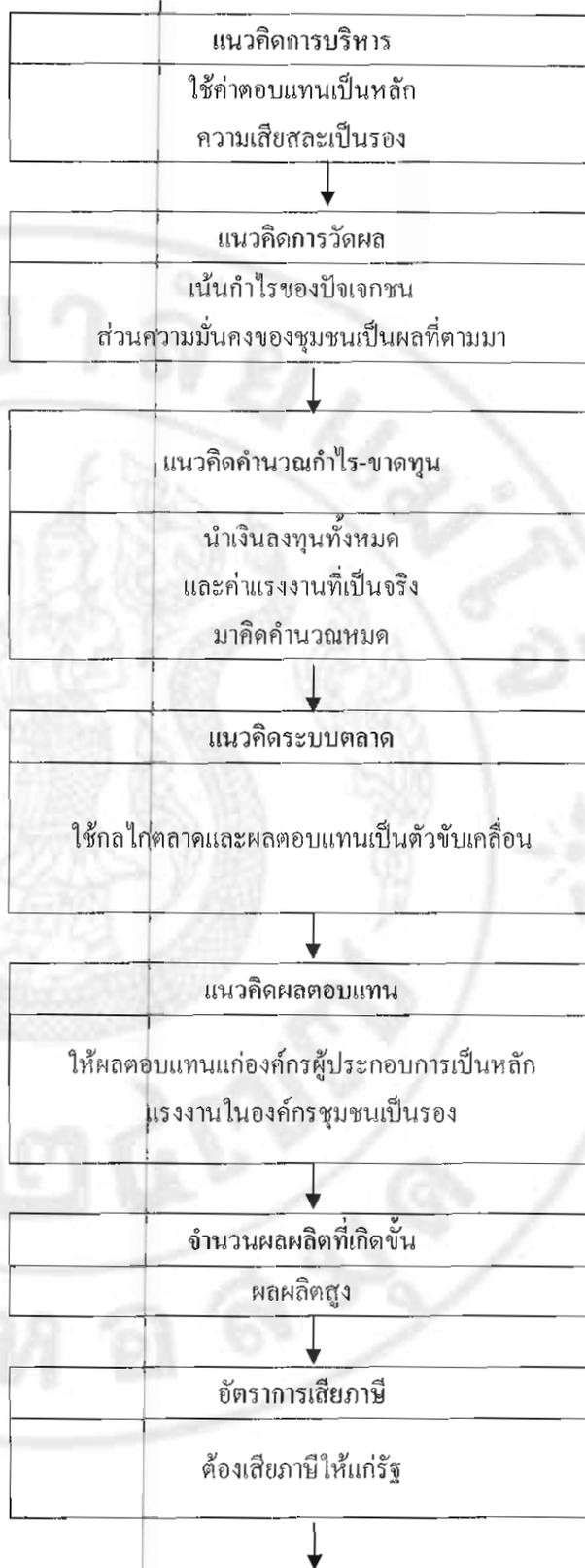
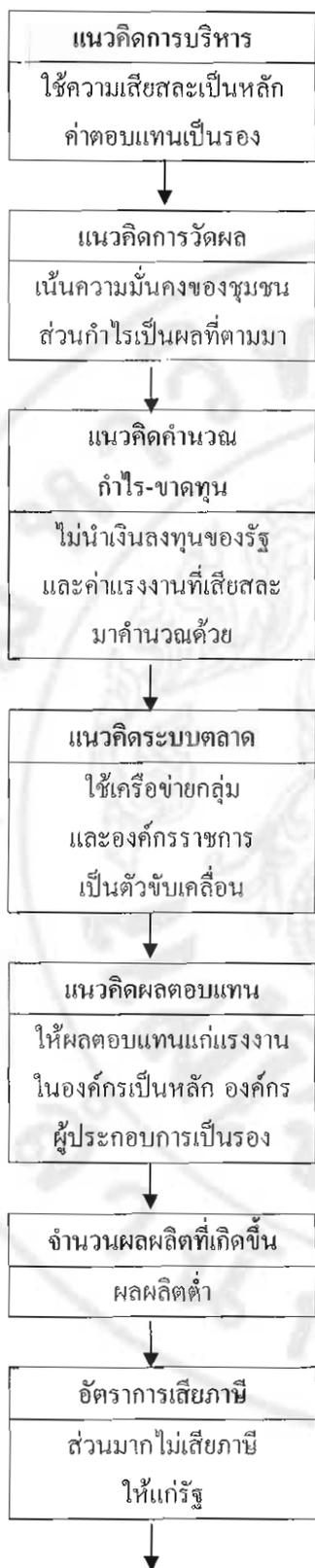
แผนภูมิ 2 โครงสร้างระบบของรัฐที่มีสองแนวคิดอยู่ร่วมกัน

นโยบายของรัฐบาลหลายรัฐบาลที่ต่อเนื่องกันในการสนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน หากจะมองจากโครงสร้างงบประมาณทั้งหมดของรัฐก็เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความเป็น “หนึ่งรัฐสองระบบคิด” อย่างชัดเจน เพราะงบประมาณที่จัดให้ระบบเศรษฐกิจชุมชน แม้จะมีจำนวนมากขึ้นแต่ก็เป็นสัดส่วนที่น้อยนิดเมื่อเปรียบเทียบกับภาคการลงทุนการผลิตแบบทุนนิยม รวมตลอดทั้งการขยายตัวขององค์กรต่าง ๆ ที่ตอบสนองต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบปัจเจกชนนิยมในระบบทุนนิยม ซึ่งนโยบายของรัฐบาลในแต่ละรัฐบาลนั้นการแสดงออกต่อนโยบายเศรษฐกิจชุมชนจึงเป็นเพียงภาพสะท้อนการผ่อนปรนให้แก่กลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นตัวแทนความคิดของระบบการเมืองแบบอำมาตยาธิปไตยที่เน้นการลงทุนที่ไม่สนใจต่อผลผลิตว่าจะคุ้มกับการลงทุนหรือไม่ ดังจะเห็นได้จากโครงการลงทุนที่ระบบราชการเป็นผู้ประกอบการจำนวนมากในประเทศไทยที่เกิดผลตอบแทนที่ไม่คุ้มกับการลงทุน จะเห็นได้จากหน่วยงานธุรกิจของรัฐในกระทรวงต่าง ๆ ที่ไร้ประสิทธิภาพในการบริหารและเกิดภาวะการณ์ที่ล้มละลายไม่ว่าจะเป็นองค์การค่าครูสภา การรถไฟแห่งประเทศไทย รศพ. บขส. อตค. และ อคส. รวมตลอดทั้งโครงการต่าง ๆ ของรัฐ อาทิเช่น โครงการบ่อปลาเพื่อการพาณิชย์ที่ริมบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ และอีกหลากหลายโครงการในประเทศไทย รวมทั้งธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กที่รัฐเป็นผู้สนับสนุนและผู้ประกอบการ ได้แก่ วิชากิจชุมชนประเภทต่าง ๆ รวมตลอดทั้งโรงสีชุมชนก็ประสบกับความล้มเหลวเป็นส่วนใหญ่ ด้วยวัฒนธรรมแบบจารีตนิยมของรัฐที่เน้นการลงทุนแบบลัทธิอุปถัมภ์ โดยไม่เน้นการคิดคำนวณผลตอบแทนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และไม่เน้นการตรวจสอบการคุ้มทุนหรือไม่ ซึ่งเป็นสายธารความคิดเดียวกันนับตั้งแต่แนวคิดจารีตนิยม ระบบอำมาตยาธิปไตยในทางการเมือง และระบบเศรษฐกิจแบบราชการ ซึ่งมีสภาพที่แตกต่างจากระบบธุรกิจเอกชนโดยสิ้นเชิงที่คิดคำนวณผลสำเร็จเป็นตัวเงินในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เน้นระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย และเน้นปรัชญาแนวคิดแบบปัจเจกชน ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด หรือบริษัทมหาชน โดยไม่มีการสนับสนุนการเงินแบบให้เปล่าในภาคธุรกิจเหมือนอย่างในระบบเศรษฐกิจชุมชน อีกทั้งมีระบบตรวจสอบและการวัดผลตลอดระยะเวลาแห่งการประกอบการนั้น ๆ และเพื่อความเข้าใจในสายสัมพันธ์ของแนวคิดทั้งสองที่อยู่ในองค์เอกภาพเดียวกัน คือ “รัฐ” และในขณะเดียวกันก็มีความขัดแย้งกัน

โดยสรุปย่อมากล่าวได้ว่าระบบเศรษฐกิจชุมชนที่แนวนโยบายแห่งรัฐให้การสนับสนุนนั้นเป็นเพียงเพื่อประนีประนอมและเป็นทางเลือกให้แก่คนกลุ่มหนึ่งในสังคมที่ก้าวไม่ทันระบบทุนนิยมเท่านั้น เพราะถ้าหากรัฐยืนยันว่าระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นสิ่งที่ดีงามและเป็นความหวังสูงสุดของประเทศชาติก็ควรต้องทุ่มเทงบประมาณข้างมากให้แก่ระบบเศรษฐกิจชุมชน

รวมทั้งระบบเศรษฐกิจชุมชนขนาดใหญ่ในรูปขององค์การรัฐวิสาหกิจก็ต้องรักษาไว้ แต่ในนโยบายที่เป็นจริงรัฐกลับพยายามลดทอนบทบาทของวิสาหกิจที่ดำเนินการโดยรัฐในทุกวิสาหกิจ เช่น นโยบายการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และการเปิดเสรีทางการบิน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นการสะท้อนความขัดแย้งและความเป็นด้านรองของระบบเศรษฐกิจชุมชนตามภาพที่แสดงนี้

แผนภูมิ 3 นโยบายรัฐหนึ่งรัฐสองระบบคิด

แผนผังการเชื่อมโยงของรูปการณ์จิตสำนึกและแนวคิดที่ต่อเชื่อมกับกลุ่มคนในสังคมอย่างเป็นระบบทั้งกระบวนการที่นำเสนอนี้ได้รวมเป็นเอกภาพของนโยบายรัฐ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งสองด้านของนโยบายที่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันอันเป็นผลจากอำนาจทางการเมืองที่มี 2 แนวคิดในสังคมอยู่ร่วมกัน โดยแนวคิดจารัตนิยมเป็นด้านรองและแนวคิดเสรีนิยมเป็นด้านหลัก อีกทั้งแนวคิดเสรีนิยมนี้ก็ขยายตัวมากขึ้น ซึ่งกระบวนการต่อสู้ของความขัดแย้งทางระบบความคิดจิตสำนึกทั้งทางวัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจใน 2 รูปการณ์จิตสำนึกนี้ได้เป็นผลจากความขัดแย้งที่มีอยู่ในเฉพาะประเทศไทย หากแต่เป็นวิวัฒนาการของความขัดแย้งและต่อสู้ทั้งสองแนวคิดในขอบเขตทั่วโลก ซึ่งเป็นวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งผลของสองด้านที่ขัดแย้งกันนี้ในวันนี้ได้แสดงให้เห็นชัดเจนแล้วว่ารูปการณ์จิตสำนึกของกลุ่มจารัตนิยมในประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจได้พังทลายโดยทั่วด้านและคงเหลืออยู่ในประเทศด้อยพัฒนาและประเทศที่กำลังพัฒนา แต่ในช่วงเวลาของวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์นี้จะเห็นได้ถึงการขยายตัวของแนวคิดจิตสำนึกแบบเสรีนิยมที่เป็นกระแสหลักของระบบเศรษฐกิจกำลังขยายตัวเข้าไปในทุกพื้นที่ของประเทศต่าง ๆ ในโลก แม้แต่ประเทศที่มีระบบการเมืองแนวสังคมนิยมคอยคุ้มครองอย่างเข้มแข็ง เช่น รัสเซียและสาธารณรัฐประชาชนจีนก็ไม่อาจต้านทานได้จนเป็นผลให้ระบบเศรษฐกิจแบบสหกรณ์พังทลายลงแล้ว ดังนั้นการดำรงอยู่ของความขัดแย้งของรูปการณ์จิตสำนึกทั้ง 2 ด้านในนโยบายหนึ่งรัฐสองระบบคิดนี้ในกรอบความคิดของแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในกรณีศึกษาโรงสีชุมชนซึ่งเป็นผลแห่งความขัดแย้งในรูปการณ์จิตสำนึกระหว่างจารัตนิยมกับเสรีนิยมในประเทศไทยจึงเป็นการท้าทายแห่งบทพิสูจน์ในทฤษฎีวิวัฒนาการของโลก

หากจะนำรูปการณ์จิตสำนึกในนโยบายหนึ่งรัฐสองระบบคิดนี้ไปตรวจสอบการลงทุนขนาดใหญ่ในประเทศไทย ก็จะพบว่าการลงทุนในรัฐนี้ก็อยู่บนพื้นฐานของรูปการณ์จิตสำนึกที่มีทั้งสองระบบคิดอยู่คู่กัน ได้แก่ ฝ่ายหนึ่ง คือการลงทุนภาครัฐในการประกอบธุรกิจ

รูปลักษณะขององค์การทางการค้า คือ รัฐวิสาหกิจฝ่ายหนึ่ง กับการลงทุนของภาคเอกชนที่เป็นทุนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ อีกฝ่ายหนึ่ง จะเห็นได้ว่าการลงทุนภาคธุรกิจของรัฐนั้นต้องประสบกับภาวะการขาดทุนและการทุจริตอันเป็นผลจากรูปการณ์จิตสำนึกแบบจารีตนิยมทั้งกระบวนที่เน้นแต่ระบบอุปถัมภ์แต่ไม่เน้นประสิทธิภาพและการประเมิณผล และเน้นแต่ความสามัคคีภายในกลุ่มผลประโยชน์ของตนเป็นหลักจนไม่สนใจว่าจะเกิดผลเสียหายต่อประชาชนอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับการลงทุนภาคอุตสาหกรรมของเอกชนตามแนวคิดระบบเศรษฐกิจเสรีนิยม ก็จะได้เห็นว่าภาพวิสาหกิจของเอกชนมีการเรียกร้องประสิทธิภาพเป็นสำคัญ มีการประเมิณผลและสร้างแรงจูงใจด้วยผลตอบแทน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าวิสาหกิจเอกชนมีการขยายตัวและเติบโตใหญ่ขึ้นทุกวัน ดังนั้นกิจการของรัฐในประเทศต่างๆ ทั่วโลก รวมทั้งในประเทศไทยจึงเกิดแนวความคิดที่จะแปรรูปองค์การการค้าของรัฐและรัฐวิสาหกิจให้เป็นแนวทางการบริหารการลงทุนแบบธุรกิจเอกชนทั้งหมด แต่เนื่องจากธุรกิจภาครัฐนี้มีรากฐานความคิดจากวัฒนธรรมจารีตนิยมที่เป็นพลังทางการเมืองที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทยจึงเกิดพลังทางจิตสำนึกในการขัดขวางการเปลี่ยนแปลง โดยแสดงออกเป็นกระบวนกรต่อต้าน ส่งผลสะท้อนต่อการแปรรูปรัฐวิสาหกิจต่างๆ ในประเทศไทยในขณะนี้ แต่อย่างไรก็ตามแนวนโยบายการแปรรูปรัฐวิสาหกิจก็ดี และการลดบทบาทองค์กรของรัฐในการประกอบธุรกิจก็ดีล้วนแล้วแต่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของพลังทางการเมืองของกลุ่มทุนภาคพลเรือนที่มีความเข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งแนวโน้มของพัฒนาการพลังของกลุ่มจารีตนิยมก็ถดถอยไปและจะมุ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลงจากภาครัฐวิสาหกิจเป็นการบริหารจัดการโดยทุนเอกชน ซึ่งได้เห็นผลในหลายประเทศแล้ว โดยเฉพาะในประเทศที่เจริญแล้ว อันได้แก่ อังกฤษ และอีกหลายประเทศในสหภาพยุโรป รวมตลอดทั้งในกลุ่มประเทศที่เคยปกครองด้วยระบบสังคมนิยมอย่างเช่น รัสเซีย, จีน และเยอรมันตะวันออก เป็นต้น ดังนั้นการพิจารณาเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนจึงจำเป็นต้องพิจารณาเชื่อมโยงทั้งระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และรูปการณ์จิตสำนึกดังที่กล่าวมานี้

ลักษณะพิเศษของทุนนิยมไทยที่เอื้อต่อแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

การเกิดนโยบายของรัฐที่เรียกว่า “หนึ่งรัฐสองระบบคิด” นี้ เป็นผลจากระบบทุนนิยมในประเทศไทยที่มีลักษณะพิเศษซึ่งเป็นผลจากลักษณะเฉพาะของประวัติศาสตร์ไทยที่มีโครงสร้างของสถาบันพระมหากษัตริย์ตั้งมั่นอยู่เป็นเวลายาวนาน โดยมีกลไกของระบบราชการเป็นฐานทางการเมืองในการบริหารจัดการรัฐ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบเศรษฐกิจที่สำคัญครั้งแรกในปี พ.ศ. 2398 ซึ่งอยู่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ 4 ซึ่งได้ลงนามในสัญญาพระราชไมตรีกับเซอร์จอห์น เบาว์ริง เอกอัครราชทูตจาก สหราชอาณาจักรนั้น ทำให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยมเต็มที่ได้เป็นระบบทุนนิยมที่เกิดขึ้น จากความเจริญทางการผลิตของตนเองในประเทศ หากแต่เป็นระบบทุนนิยมนำเข้า และโดยผลแห่ง การเปลี่ยนแปลงเฉพาะ โครงสร้างทางเศรษฐกิจเต็มที่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทาง การเมือง ทำให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างผู้ถือครองอำนาจรัฐในขณะนั้น (ซึ่งรวมถึงกลุ่มขุนนาง ที่สนองพระเดชพระคุณต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย) กับกลุ่มทุนต่างประเทศ ดังนั้นลักษณะ ของระบบทุนนิยมในประเทศไทยจึงดำรงอยู่ได้ด้วยอำนาจทางการเมืองของกลุ่มขุนนางที่ให้การ สนับสนุน รวมตลอดทั้งวิถีคิดของการดำเนินการของระบบทุนนิยมในประเทศไทยก็มีลักษณะ พิเศษที่อาศัยอำนาจของขุนนางเจือปนอยู่ในระบบการค้าด้วย ระบบทุนนิยมที่มีลักษณะพิเศษนี้ เรียกว่า “ระบบทุนนิยมขุนนาง” แม้ต่อมาจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองจากระบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์เข้าสู่ระบบประชาธิปไตยเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางการเมืองครั้งสำคัญก็จริง แต่ก็มีได้ทำให้ระบบทุนนิยมของไทยเปลี่ยนไปสู่ความเป็น ทุนนิยมเสรีเต็มรูป ด้วยเหตุผลที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงก็เป็นกลุ่มขุนนางในระบบโครงสร้างเดิมนั้น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มขุนนางกับสถาบันพระมหากษัตริย์ก็มีได้แตกหักในรูปการฉีกรัฐอำนาจ ดังนั้นการสืบทอดวัฒนธรรมและ โครงสร้างอำนาจของกลุ่มขุนนางยังสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน หากแต่ได้ถดถอยลงเมื่อพลังการผลิตภาคอุตสาหกรรมของทุนเอกชนเติบโตขึ้นและได้สร้างให้กลุ่ม ชนชั้นในทุนและชนชั้นกลางเข้มแข็งขึ้นจนกระทั่งผลักดันให้เกิดเหตุการณ์การต่อต้านอำนาจรัฐ ของขุนนางที่ทำการรัฐประหารครอบงำอำนาจรัฐมายาวนาน โดยเกิดการเคลื่อนไหวของพลัง ประชาชนถึง 2 ครั้ง ที่ไม่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ชาติไทยเลย คือเหตุการณ์เมื่อ 14 ตุลาคม 2516 และเมื่อ 17 พฤษภาคม 2535 เป็นผลทำให้กลุ่มทุนพลเรือนขยายตัวเติบโตใหญ่และเข้มแข็ง มากยิ่งขึ้น

จากสภาพการณ์ดังกล่าวนี้จึงทำให้โครงสร้างอำนาจรัฐของสังคมไทยจึงมี รูปการฉีกรัฐอำนาจและวัฒนธรรมใน 2 ลักษณะสำคัญที่ดำรงอยู่ร่วมกัน คือ แนวคิดจารีตนิยม กับแนวคิดเสรีนิยมซึ่งส่งผลต่อนโยบายของรัฐที่มีระบบเศรษฐกิจทั้งภาคปัจเจกชนและเศรษฐกิจ ชุมชนปนอยู่ร่วมกัน

การเกิดของเศรษฐกิจชุมชนยุคใหม่: กรณีศึกษาโรงสีชุมชน

จากพื้นฐาน โครงสร้างระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะพิเศษที่เรียกว่า “ระบบทุนนิยมขุนนาง” นี้ได้สร้างนโยบายรัฐ “หนึ่งรัฐสองระบบคิด” ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้นก็จริง แต่เพื่อกระจ่างขัดต่อการเกิดแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนนี้จำเป็นจะต้องพิจารณาถึงรูปธรรมความคิดและความจำเป็นในการดำรงชีวิตของเกษตรกรที่เป็นฐานรากของสังคมประกอบด้วยเพื่อให้รัฐได้มีแนวนโยบายแจ่มชัดในการกำหนดยุทธศาสตร์ของเศรษฐกิจชุมชนว่าจะให้ดำรงอยู่ในสถานใด เพื่อให้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายในสังคมและผลักดันให้สังคมมีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งโรงสีชุมชนก็คือวิสาหกิจชุมชนแบบหนึ่งในแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการจะค้นหาแนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสมได้นั้นจำเป็นจะต้องศึกษาถึงมูลเหตุจูงใจของการเกิดของโรงสีชุมชนด้วยดังนี้

นายใบ สกฤตพอง คณะกรรมการบริหารกลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือ ได้กล่าวไว้โดยสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกของชาวนาต่อการจัดตั้งโรงสีชุมชนว่า “รวมกันซื้อ รวมกันขาย ไม่เป็นเบี้ยล่างของโรงสีเอกชน ได้ขายข้าวราคายุติธรรม ไม่ถูกโกงน้ำหนัก แล้วยังได้เงินปันผลด้วย” (นันทิยา หุตานวัตร, 2534: 12)

จากการศึกษาวิจัย ได้พบว่า พื้นที่ที่เกิดโรงสีชุมชนที่มีความเข้มแข็งมักจะเป็นพื้นที่การทำนาที่อยู่ห่างไกลการคมนาคม และประชาชนยังดำรงวัฒนธรรมความมั่นคงทางอาหาร คือจะเก็บข้าวเปลือกไว้ในยุ้งฉางเพื่อใช้ทำพันธุ์ในฤดูกาลใหม่ และเก็บไว้บริโภคส่วนหนึ่ง และจำหน่ายส่วนหนึ่ง โดยจะเก็บข้าวเปลือกไว้จนกว่าข้าวในนาในฤดูใหม่จะงอกงามให้เห็นจนมั่นใจว่าจะเก็บเกี่ยวผลผลิตในฤดูกาลใหม่ได้ ก็จะขายข้าวที่เก็บไว้ในยุ้งฉางของตนออกให้แก่พ่อค้า จากสภาพวัฒนธรรมเช่นนี้จึงทำให้ยังต้องมียุ้งฉางอยู่ที่บ้านของชาวนา ซึ่งสภาพการณ์เช่นนี้ได้เป็นกำลังสนับสนุนการดำรงอยู่ที่สำคัญของโรงสีชุมชน และวัฒนธรรมเช่นนี้ส่วนใหญ่จะพบเห็นในเขตภาคอีสานและเขตภาคเหนือ โดยเฉพาะในเขตที่ห่างไกลจากความเจริญของเมือง แต่ไม่ค่อยพบเห็นในเขตภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลาง ภาคตะวันออกและภาคใต้ ด้วยเพราะคนในชนบทในพื้นที่เหล่านี้ อยู่ใกล้ความเจริญของเมืองจึงเกิดการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมใหม่โดยปลูกข้าวเพื่อเป็นสินค้ามิใช่เพื่อการบริโภค ทุกบ้านจะไม่มียุ้งฉางไว้เก็บข้าวเปลือก เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วจึงนิยมเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำและซื้อข้าวสารจากตลาดบริโภค ดังนั้นผู้วิจัยจะพบโรงสีขนาดเล็กในเขตภาคอีสานและภาคเหนือที่เป็นของเอกชนและของชุมชนจำนวนมากที่ตั้งขึ้น โดยกระจายอยู่เกือบทุกหมู่บ้านเพื่อสีข้าวให้ประชาชนเพื่อนำกลับไปบริโภคโดยจะคิดค่าบริการเป็นผลพลอยได้จากการสีข้าว ได้แก่ ปลายข้าว รำ และแกลบ และบางแห่งจะเก็บค่าสีอีกส่วนหนึ่งก็มี ส่วนในเขตเศรษฐกิจ

อุตสาหกรรม เช่น เขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล อยุธยา สุพรรณบุรี เป็นต้น ส่วนใหญ่จะไม่มี
โรงสีขนาดเล็กทำหน้าที่ทางสังคมเช่นนี้เลย แต่จะมีโรงสีขนาดใหญ่ของเอกชนที่รับซื้อข้าวจาก
ชาวนาเพื่อสีข้าวนำออกสู่ตลาดในประเทศและในต่างประเทศในระบบธุรกิจแบบทุนนิยม

จากประสบการณ์ของประชาชนในเขตชนบทที่ห่างไกลที่จำเป็นต้องเก็บข้าวเปลือก
ไว้บริโภคต้องพบกับความเจ็บปวด โดยโรงสีของเอกชนมักจะบอกว่าสีข้าวให้ฟรีเพียงแต่ขอรำ
และปลายข้าว แต่ในความเป็นจริงกลับทำการยักยอกข้าวที่สีทั้งด้วยวิธีการตั้งเครื่องสีให้บดข้าวแรง
ขึ้นเพื่อให้เกิดข้าวปนจำนวนมากเพื่อจะได้ปลายข้าวเป็นค่าตอบแทนจำนวนมากขึ้น บางแห่งก็ใช้
วิธีดักข้าวสารที่สีได้ไปจำนวนหนึ่งเป็นค่าบริการโดยไม่กำหนดแน่นอนว่าเท่าไร ในเขตภาคใต้บาง
แห่งเจ้าของโรงสีนอกจากจะเอาแกลบ รำ และปลายข้าวแล้ว ยังจะเก็บค่าจ้างเป็นเงินอีกด้วย
กระสอบละ 5 บาท (กระสอบปู้ย) สภาพการเอารัดเอาเปรียบเช่นนี้จะพบทั่วไป

จากสภาพการณ์ความยากลำบากและถูกเอารัดเอาเปรียบของเกษตรกรนี้ได้เป็นปัจจัย
สำคัญที่ทำให้เกษตรกรแสวงหาทางออก โดยสรุปปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดโรงสีชุมชนได้ดังนี้

ก. เกษตรกรมีชีวิตพื้นฐานที่เก็บข้าวไว้บริโภค แต่อยู่ห่างไกลความเจริญไม่มีโรงสี
ข้าวที่ให้บริการ หรือมีโรงสีแต่ไม่สะดวกที่จะเดินทางไป ประกอบกับประชาชนยากจนไม่มีทุน
เพียงพอที่จะลงทุนตั้งโรงสีเพื่อประกอบธุรกิจของตัวเอง จึงรวมตัวกันใช้ทุนสะสมของชุมชนหรือ
เงินช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการจัดตั้งโรงสีชุมชนขึ้น โรงสีประเภทนี้มักจะเป็นโรงสีขนาดเล็ก
สีได้วันละประมาณตั้งแต่ 500 ก.ก. จนถึง 3,000 ก.ก. เช่น โรงสีชุมชนที่บ้านท่าวังโปร่ง ตำบล
จirim อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ หรือโรงสีที่บ้านฝางน้อย ตำบลโพหนอง อำเภอหนองเรือ
จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น ซึ่งราคาค่าเครื่องจักรจะอยู่ประมาณ 50,000 – 60,000 บาท สำหรับ
เครื่องจักรใหม่ จากการสำรวจโรงสีประเภทนี้จะตั้งอยู่ได้และบริหารงานต่อเนื่อง ยาวนาน

ข. เกษตรกรในพื้นที่มีวัฒนธรรมทางการผลิตโดยเก็บข้าวไว้บริโภคยังมีฐานะของ
ตนเองแม้จะไม่อยู่ห่างไกลความเจริญและมีโรงสีเอกชนให้บริการทั่วไปอยู่แล้วก็ตาม แต่เกิดจาก
ความไม่พึงพอใจที่ถูกโรงสีเอกชนยักยอกข้าวที่นำไปสี โรงสีประเภทนี้ที่พบเห็นมักจะเป็นโรงสี
ขนาดเล็กเช่นกัน และตั้งขึ้นด้วยเงินทุนของทางราชการสนับสนุนอันเป็นผลมาจากการรวมกลุ่ม
ของเกษตรกรที่รวมตัวกันเองบ้าง หรือทางราชการมาช่วยจัดตั้งกลุ่มบ้าง โรงสีประเภทนี้มี
เป้าหมายชัดเจนคือสีข้าวเพื่อใช้บริโภคในชุมชนเท่านั้น และพบว่าโรงสีประเภทนี้ส่วนใหญ่จะ
ดำรงอยู่ได้ด้วยความเสียสละของผู้นำชุมชนซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตชนบทในภาคอีสานและ
ภาคเหนือตอนบน ส่วนในเขตเมือง เขตเทศบาล เขตธุรกิจอุตสาหกรรมและบริการที่พบเห็นมักจะ
ประสบความล้มเหลว บางแห่งก็หยุดกิจการไปแล้วด้วยเหตุเพราะการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่
ทำให้ชุมชนในเขตเมืองแตกสลายแล้ว และทำให้ผู้นำชุมชนไม่อยู่ในฐานะที่จะเสียสละให้แก่

ชุมชนด้วยเหตุเพราะปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้นในชีวิตประจำวัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวนาในเขตเมืองส่วนใหญ่ปลูกข้าวเพื่อเป็นสินค้ามิใช่เพื่อการบริโภคแล้ว

ค. เกิดจากความไม่พึงพอใจที่ข้าวเปลือกราคาตกต่ำ จึงต้องการจะสร้างระบบการผลิตข้าวครบวงจรตั้งแต่ปลูกข้าว สีข้าว ขายเป็นข้าวสู่ตลาด การจัดตั้งโรงสีประเภทนี้เน้นการสีข้าวเพื่อขายในตลาดมิใช่การสีข้าวเพื่อให้ชุมชนนำไปบริโภค และส่วนมากเกษตรกรในพื้นที่ที่ตั้งโรงสีประเภทนี้จะขายข้าวเปลือกหมดและซื้อข้าวสารกิน เป้าหมายหลักของการจัดตั้งโรงสีชุมชนขึ้นเพื่อรับซื้อข้าวเปลือกราคาที่เป็นธรรมกับเกษตรกร บางแห่งถึงขนาดซื้อข้าวเปลือกราคาแพงกว่าท้องตลาดจากเกษตรกรด้วยเพื่อให้สมาชิกพึงพอใจ รวมตลอดทั้งไม่คัดคุณภาพข้าวไม่หักเงินค่าความชื้นและสิ่งเจือปน แล้วนำไปสีเป็นข้าวสารขายราคาสูงกว่าท้องตลาดให้แก่ชุมชนอีกต่างหากก็มี และจำนวนโรงสีประเภทนี้ที่พบเห็นส่วนมากผู้บริหารจะไม่มีประสบการณ์ในการสีข้าว หรือประกอบธุรกิจการค้าข้าวมาก่อน ดังนั้นโรงสีประเภทนี้จึงมีอัตราเสี่ยงสูงต่อการขาดทุนมาก โรงสีชุมชนประเภทนี้ส่วนใหญ่จะเป็นโรงสีขนาดกลาง และขนาดใหญ่ มีทุนจัดตั้งตั้งแต่ 1 ล้านบาทจนถึง 20 ล้านบาท มีทั้งที่เป็นโรงสีของกลุ่มเกษตรกรบ้าง ของสหกรณ์บ้าง หรือเป็นของ อบต. บ้าง จากการสำรวจได้พบว่าส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นโรงสีในเขตภาคเหนือตอนล่างและภาคกลาง รวมทั้งโรงสีในเขตการค้าและอุตสาหกรรม เนื่องจากเกษตรกรมีความตื่นตัว และที่พบเห็นมักจะมีแกนนำเกษตรกรที่เคยรวมตัวประท้วงรัฐบาลอยู่เสมอ โรงสีประเภทนี้ที่พบทั้งหมดเกิดจากทุนของรัฐสนับสนุน และมีสภาพที่ล้มละลายมากที่สุดเกือบทุกโรงก็ว่าได้ แม้บางโรงจะยังดำเนินธุรกิจเป็นปกติตามรูปแบบที่เห็น แต่เมื่อศึกษาเจาะลึกแล้วจะเห็นว่าไม่สามารถจะอยู่ได้ด้วยตัวเอง ด้วยเพราะระบบบริหารจัดการไม่สอดคล้องกับระบบตลาดที่เป็นจริง

หากจะเปรียบเทียบการก่อกำเนิดของโรงสีชุมชนกับวิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจชุมชนในต่างประเทศที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่ามีส่วนสำคัญที่คล้ายกัน คือ ความไม่พึงพอใจของเกษตรกรที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากระบบทุนนิยม แต่แนวโน้มของโรงสีชุมชนจะพบจุดจบเช่นเดียวกันกับระบบเศรษฐกิจชุมชนของประเทศตะวันตกที่เจริญแล้วนั้น หรือไม่ยังเป็นประเด็นที่ควรแก่การติดตามให้กำลังใจ เพราะโรงสีชุมชนเป็นธุรกิจที่มีกำไรน้อยและมีเรื่องจุกจิกมากยิ่งทำโรงสีขนาดเล็กเพื่อสีข้าวออกจำหน่ายด้วยแล้ว ต้นทุนต่อหน่วยยิ่งสูงก็จะยิ่งยากที่จะดำรงอยู่ได้ แต่หากจะลงทุนขนาดใหญ่เพื่อให้ต้นทุนต่อหน่วยมีราคาถูกลงก็ยิ่งจะประสบกับปัญหามากยิ่งขึ้น เพราะส่วนใหญ่ผู้บริหารโรงสีชุมชนมักจะเป็นเกษตรกรไม่มีประสบการณ์ทางการค้า อีกทั้งระบบกรรมสิทธิ์รวมในปัจจัยการผลิตก็เป็นอุปสรรคต่อก่อสร้างแรงจูงใจที่จะกระตุ้นการผลิตของกรรมการโรงสีชุมชนซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่คนรู้กันทั่วไป

ดร. นันทิยา หุตานวัตร นักวิจัย ก็ได้บันทึกยืนยันถึงความยากลำบากไว้ในหนังสือ
กว่าจะเป็นธุรกิจโรงสีชุมชน ในหน้า 39 สำนักพิมพ์เคล็ดไทย ว่า

“ลำดับการบริหาร โรงสีในรูปของธุรกิจเอกชนโดยมีอาชีพที่ยากมากอยู่แล้ว
เนื่องจากมีคู่แข่งมากมายและต้องใช้เงินทุนมหาศาล แต่เมื่อชาวนาต้องฝึกตัวเองมาเป็นผู้
บริหารธุรกิจและยังต้องทำงานแบบกลุ่มเพื่อชุมชน การบริหารธุรกิจโรงสีข้าวจึงยากลำบากยิ่ง”

รูปธรรมการบริหารที่ไม่สอดคล้องกับระบบธุรกิจ

จากการออกสำรวจวิสาหกิจชุมชนทั่วไปและโรงสีชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณี
รัฐให้ทุนช่วยเหลือนั้น ได้แสดงให้เห็นชัดเจนว่าผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนเกือบทั้งหมดมี
แนวคิดการบริหารจัดการอยู่ในกรอบแนวคิดนิยมทั้งกระบวนการ โดยไม่สอดคล้องกับระบบการ
แข่งขันทางธุรกิจ โดยมีรูปธรรมที่เห็นชัดเจนดังนี้

ก. **ไม่ถือว่าทุนของรัฐเป็นต้นทุน** ในการคิดคำนวณต้นทุนการผลิตเพื่อคำนวณหา
ผลกำไร-ขาดทุนประจำปีจะไม่นำทุนที่รัฐลงทุนให้มาคิดเป็นต้นทุนการผลิต ซึ่งเป็นเช่นนี้ทุก
วิสาหกิจชุมชน

ข. **การบริหารจัดการไม่เน้นผลกำไรเป็นตัวเงิน** แต่เน้นความพึงพอใจและประโยชน์
ของชุมชนเป็นหลัก

ค. **ระบบการบริหารคล้ายระบบราชการ** ในขณะที่โรงสีชุมชนขาดเงินทุน
หมุนเวียน แต่กลับมีงบประมาณกรมกรไปดูงาน เพราะถือว่าเป็นงบประมาณคนละส่วนกัน

ง. **การบริหารจัดการเน้นความเสียสละโดยรูปแบบ** ไม่เน้นความสามารถและ
ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ดังนั้นโรงสีชุมชนส่วนมากจึงขาดการประเมินผลงานเพื่อ
หลีกเลี่ยงข้อขัดแย้ง เพราะถือว่าผู้บริหารได้เสียสละแล้วผลงานที่ทำให้พออยู่ได้ก็พอแล้ว

จ. **คำตอบแทนของผู้บริหารกิจการไม่เกินไปตามความจริง** การคิดคำนวณ
คำตอบแทนส่วนมากจะต่ำกว่าความเป็นจริงมาก และส่วนมากจะต่ำกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่
กฎหมายกำหนดในแต่ละพื้นที่ด้วย ทำให้ไม่สามารถจะเรียกร้องประสิทธิภาพในการบริหารได้
ส่วนใหญ่ของผู้บริหารจะมีอาชีพอื่นเป็นหลัก ส่วนการบริหารงานวิสาหกิจชุมชนจึงเป็นเพียงงาน
อดิเรก

ฉ. **ขาดความกระตือรือร้นในการบริหารจัดการ** เนื่องจากเงินในการก่อตั้งวิสาหกิจ
เป็นเงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าจากรัฐเป็นผลโดยตรงให้ผู้บริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนไม่เกิด
ความรู้สึกว่ามีส่วนได้เสีย และขาดความกระตือรือร้นที่จะทำการผลิตให้ได้มาก เพราะแม้จะได้

ผลผลิตมากผู้จัดการหรือผู้บริหารก็ไม่ได้รับผลตอบแทนใด ๆ เพิ่มเติม เพราะต้องเฉลี่ยผลผลิตให้แก่หุ้นส่วนทุกคน ทำให้หาเจ้าภาพในการรับผิดชอบต่องานโดยตรงไม่ได้ อาทิเช่น โรงสีชุมชนในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาแห่งหนึ่งได้ประสบวาทภัยต้นตาลล้มฟาดลงมากกลางโรงสี ทำให้หลังคาพังเสียหาย แต่ปรากฏว่าผู้บริหารก็ปล่อยให้เครื่องจักรโรงสีเปียกฝนมาเป็นเวลานานประมาณ 6 เดือนแล้ว หรือที่พบอีกหลายแห่ง เช่น การปล่อยให้โรงสีต้องปิดการสีข้าวเนื่องจากเป็นปลายฤดูการทำนา ชาวนาไม่มีข้าวเปลือกจะนำมาสีก็ดี หรือมีสมาชิกมาสีข้าวจำนวนน้อยก็ดี ก็จะปล่อยให้ไปเช่นนั้นไม่มีการรณรงค์หาตลาดเพื่อให้ชาวบ้านมาสีข้าวกับโรงสีชุมชนรวมตลอดทั้งไม่หาวิธีการใด ๆ ที่จะทำให้เครื่องจักรได้ทำงานเพื่อให้เกิดผลผลิตคู่กับการลงทุน เพราะกรรมการจะไม่รู้สึกเดือดเนื้อร้อนใจเนื่องจากทุกคนไม่มีภาระต่อต้นทุนเครื่องจักรนั้น และโรงสีหลายแห่งจะเปิดเครื่องสีโดยกำหนดวัน-เวลาเป็นบางวันเท่านั้น โดยให้เหตุผลว่าเพื่อประหยัดไฟฟ้า ในขณะที่โรงสีเอกชนคู่แข่งเปิดทุกวันตั้งแต่ 6 โมงเช้าถึง 2 ทุ่ม อีกทั้งโรงสีเอกชนบางแห่งยังมีบริการรถรับ-ส่งข้าวให้แก่ลูกค้าด้วย และบางแห่งถึงขนาดเมื่อนำข้าวเหนียวไปส่งให้ถึงบ้านแล้วพร้อมทั้งแะข้าวเหนียวให้ด้วย เมื่อลูกค้ากลับจากนาก็ตั้งหม้อหุงได้ทันที อย่างเช่น โรงสีเอกชนในอำเภอป่าพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น ซึ่งโรงสีชุมชนทั้งหมดที่พบเห็นไม่มีการจัดระบบแข่งขันทางการตลาดเลย

จากรูปธรรมข้างต้นจะเห็นได้ชัดเจนว่าวิสาหกิจชุมชนที่จัดตั้งขึ้นใหม่นี้ยังคงแนวคิดการบริหารจัดการแบบดั้งเดิมตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยาที่ไม่ต้องเร่งร้อนในการแข่งขัน ทั้ง ๆ ที่ปัจจุบันเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนที่จัดตั้งขึ้นในภาวะการณ์ของระบบทุนนิยมที่การบริหารจัดการเน้นต้นทุนการผลิตให้ต่ำสุดเพื่อการแข่งขันทางการตลาด และมีประสิทธิภาพการผลิตสูงสุด ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญของงานวิจัยนี้ที่จะต้องหาทางปรับเปลี่ยนแนวคิดเพื่อปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในรูปแบบใหม่

ยุทธศาสตร์ของรัฐต่อการจัดตั้งโรงสีชุมชน

ความหมายของคำว่ายุทธศาสตร์ในที่นี้หมายถึงรัฐซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดโรงสีชุมชนขึ้นเป็นจำนวนมากในประเทศไทย และสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ต้องดำรงอยู่ด้วยกันระหว่าง 2 แนวคิดทางเศรษฐกิจนั้น รัฐควรต้องกำหนดยุทธศาสตร์ให้ชัดเจนว่าการส่งเสริมให้จัดตั้งโรงสีชุมชนนั้นจะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสาธารณชนอย่างไร และการประกอบธุรกิจของโรงสีชุมชนบางแห่งก็คล้ายกับเป็นการประกอบธุรกิจโดยรัฐซึ่งต้องถูกควบคุมตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา 87 โดยบัญญัติว่า

“รัฐต้องสนับสนุนระบบเศรษฐกิจแบบเสรีโดยอาศัยกลไกตลาด กำกับดูแลให้มีการแข่งขันอย่างเป็นธรรม ค้ำครองผู้บริโภค และป้องกันการผูกขาดตัดตอนทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งยกเลิกและละเว้นการตรากฎหมายและกฎเกณฑ์ที่ควบคุมธุรกิจที่ไม่สอดคล้องกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ และต้องไม่ประกอบกิจการแข่งขันกับเอกชน เว้นแต่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ รักษาผลประโยชน์ส่วนรวม หรือการจัดให้มีบริการสาธารณูปโภค”

รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณในการจัดตั้งโรงสีชุมชนในหลายรูปลักษณะ ทั้งสนับสนุนโดยตรง เช่น โครงการโรงสีชุมชนเพื่อความมั่นคงในช่วงปี 2527 ในการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ โครงการสร้างงานในชนบท (กสข.) เมื่อปี 2533 โครงการบสภจังหวัด ปี 2535-2536 โครงการสนับสนุน อบต. ในช่วงปี 2542 และล่าสุดตามโครงการบกระตุ้นเศรษฐกิจ ปี 2545 และการสนับสนุนทางอ้อม ได้แก่ การที่ชุมชนได้ขออิมเงินกองทุนต่างๆ ที่รัฐบาลให้การสนับสนุน เช่น เงิน กขคจ., เงินกองทุนหมู่บ้าน เพื่อนำไปจัดสร้างโรงสีชุมชน เป็นต้น ในเมื่อรัฐเป็นผู้สนับสนุนรายใหญ่ในการจัดตั้งโรงสีชุมชน ดังนั้นงานวิจัยนี้จำเป็นต้องพูดถึงบทบาทของรัฐว่ารัฐควรมียุทธศาสตร์อย่างไรในการสนับสนุนเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่โรงสีเอกชนด้วย เพราะการประกอบการของโรงสีเอกชนนั้นมีการที่จะต้องเสียภาษีให้แก่รัฐด้วย ดังนั้นรัฐจึงมีบทบาทใน 2 สถานะที่ขัดแย้งกัน คือ ในด้านหนึ่งรัฐต้องคุ้มครองและเอื้อประโยชน์แก่เอกชนในการประกอบธุรกิจ และอีกด้านหนึ่งรัฐต้องให้การอุปการะแก่คนยากจนที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและมีงานทำตามความสามารถของตน ดังนั้นการที่รัฐจะยื่นมือเข้าช่วยเหลือเกษตรกรในการจัดตั้งโรงสีชุมชนนี้ รัฐไม่เพียงแต่ควรคำนึงถึงความเป็นธรรมที่ต้องให้แก่ผู้ประกอบการโรงสีเอกชนด้วยเท่านั้น แต่จะต้องคำนึงถึงการเพิ่มพูนศักยภาพการผลิตของผู้ประกอบการด้วย หากรัฐมุ่งแต่การสนับสนุนเงินทุนแบบให้เปล่าแก่โรงสีชุมชนโดยไม่มียุทธศาสตร์และไม่มีการติดตามผลอย่างเช่นทุกวันนี้แล้ว นอกจากรัฐจะต้องได้รับความเสียหายอันเป็นผลจากความล้มเหลวของเงินลงทุนในภาครัฐแล้ว ยังจะส่งผลให้ภาคการผลิตขนาดกลางและขนาดย่อมไม่ประสบผลสำเร็จด้วย เพราะผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อมของภาคเอกชนไม่สามารถจะลงทุนแข่งขันได้ เนื่องจากโรงสีชุมชนได้เงินสนับสนุนแบบให้เปล่าจากรัฐมาดำเนินการ แต่โรงสีเอกชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนยากจนและคนฐานะปานกลางใน หมู่บ้านที่เป็นผู้ประกอบการกลับต้องกู้เงินมาดำเนินการและจ่ายดอกเบี้ยในอัตราสูง และท้ายสุดแทนที่จะเป็นการพัฒนาความสามารถของชุมชนก็กลับกลายเป็นการทำลายศักยภาพของคนในชุมชนเอง การจัดตั้งธนาคาร SMEs หรือธนาคารประชาชนก็ดี ที่มีความมุ่งหมายในการปล่อย สินเชื่อให้แก่คนชั้นกลางและคนยากจนเพื่อนำไปพัฒนาการผลิตก็จะไม่เป็นผล เพราะใครจะมากู้เงิน ไปลงทุน

เนื่องจากคอยรับเงินทุนสนับสนุนแบบให้เปล่าของรัฐย่อมสบายกว่ากัน ซึ่งเป็นการทำลายศักยภาพทางการผลิตของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง เพราะประชาชนจะคุ้นเคยกับการประกอบธุรกิจที่ไม่ต้องมีส่วนความรับผิดชอบเลย

ผู้วิจัยมีความเห็นว่ารัฐควรมียุทธศาสตร์ในการสนับสนุนการจัดตั้งโรงสีชุมชนในเงื่อนไขที่จำกัด ดังนี้

1. เพื่อช่วยเหลือชุมชนทางการเกษตรที่ยากจน และอยู่ห่างไกลความเจริญให้มีโรงสีชุมชนขนาดเล็กเพียงเพื่อสีข้าวที่ตนผลิตขึ้นเพื่อการบริโภค ซึ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนในชีวิตประจำวันเท่านั้น
2. เพื่อสร้างอำนาจต่อรองให้แก่เกษตรกรซึ่งเป็นผู้ผลิตข้าวด้วยการสนับสนุนให้เกษตรกรมียุ้งฉางในบ้านเพื่อเก็บข้าวเปลือกไว้สีกินกันเองจะเป็นการช่วยชะลอไม่ให้ผลผลิตทะลักออกสู่ตลาดพร้อมกันหมดในต้นฤดูเก็บเกี่ยว ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ข้าวเปลือกราคาตกต่ำ
3. เพื่อฝึกทักษะการเรียนรู้ในทางการค้าให้แก่เกษตรกรนับตั้งแต่รู้จักการบริหารจัดการการผลิตในระบบอุตสาหกรรม รวมถึงตลอดถึงการเรียนรู้ระบบการตลาด ซึ่งเกษตรกรจะต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมทางการเกษตรที่ทำงานตามฤดูกาลเป็นวัฒนธรรมแบบโรงงานโดยต้องทำงานอย่างต่อเนื่อง และเพิ่มศักยภาพจากการเรียนรู้กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติเป็นการเรียนรู้กฎเกณฑ์ระบบการตลาด ซึ่งการเรียนรู้เช่นนี้จึงจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกรในการดำรงอยู่ในระบบทุนนิยมได้
4. เพื่อผลักดันให้โรงสีของพ่อค้าขนาดกลางและขนาดใหญ่ที่มีศักยภาพเกิดการตื่นตัวเพื่อยกระดับทางคุณภาพการผลิตของตนให้สูงขึ้น เนื่องจากทุกวันนี้โรงสีขนาดกลางและขนาดใหญ่ของเอกชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาการผลิตของตนให้สูงขึ้นด้วยการเพิ่มทุนเพื่อพัฒนาเป็นผู้ส่งออก หรือผลิตสินค้าคุณภาพสูงเพื่อขายในตลาดคนรวยที่มีกำลังซื้อ แต่เนื่องจากวันนี้โรงสีเอกชนก็ไม่มี ความจำเป็นอะไรที่จะต้องพัฒนาการผลิตมากเช่นนั้น เพราะแค่สีข้าวให้ประชาชนกินในท้องถิ่นละแวกบ้านก็มีกำไรเพียงพอเลี้ยงธุรกิจของตนแล้ว ดังนั้นถ้าโรงสีชุมชนมีศักยภาพที่จะสีข้าวจำหน่ายในทุกตำบล ทุกอำเภอได้จริงแล้วโรงสีชุมชนก็จะเข้ามาทดแทนและบีบให้โรงสีเอกชนขนาดกลางและขนาดใหญ่จำเป็นต้องตื่นตัวพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตให้สูงขึ้น และหาตลาดใหม่โดยเฉพาะตลาดต่างประเทศโดยเร็ว ไม่งั้นจะมามีปัญหาอยู่กับตลาดท้องถิ่นอย่างทุกวันนี้

กรอบมาตรการสนับสนุนทางการเงินของรัฐต่อเศรษฐกิจชุมชน ในกรณีโรงสีชุมชน

การส่งเสริมให้จัดตั้งโรงสีชุมชนตามยุทธศาสตร์ดังกล่าวข้างต้น เป็นภารกิจที่จำเป็นของรัฐในช่วงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในขณะนี้ แต่รัฐต้องมีนโยบายชัดเจนว่าการสนับสนุนเงินทุนด้วยการให้เปล่านั้นควรต้องอยู่ในกรอบที่จำกัดที่สุด และควรอย่างยิ่งที่จะหลีกเลี่ยง เพราะพื้นฐานทางวัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐนั้นมีการอบความคิดที่เหนียวแน่นของระบบอุปถัมภ์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความสามารถของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง และที่ผ่านมาก็เป็นบทพิสูจน์แล้วว่าระบบอุปถัมภ์ที่รัฐใช้กับประชาชนคนยากจนนั้นไม่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาความสามารถของประชาชนเลย ดังนั้นการสนับสนุนของรัฐต่อโรงสีชุมชนควรผ่านขั้นตอนและด้วยวิธีการดังนี้

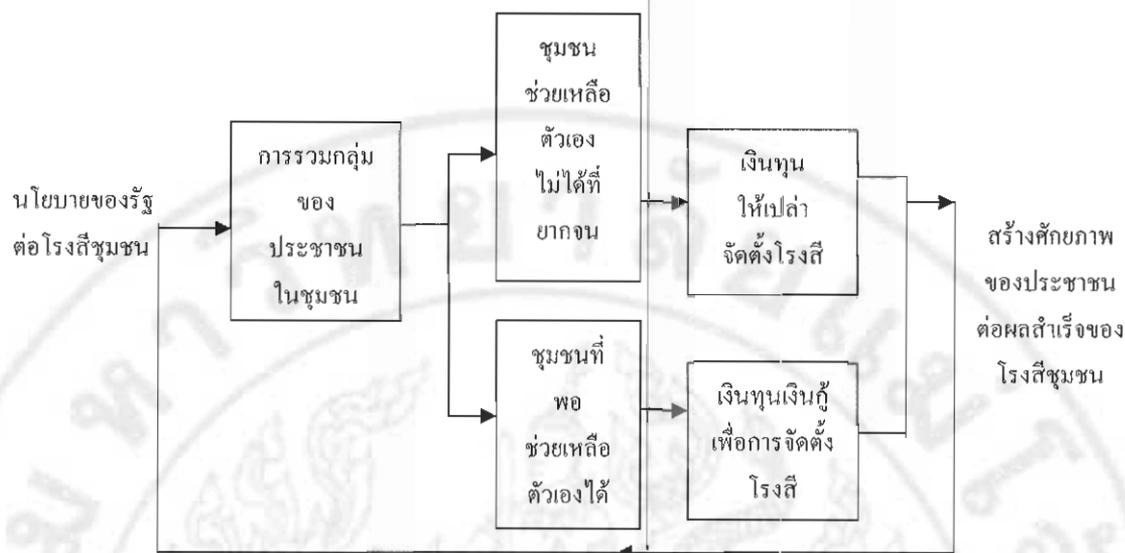
1. รัฐควรเร่งดำเนินการสร้างจิตสำนึกของประชาชนชนบทให้มีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติหน้าที่ในการรวมกลุ่มอย่างแท้จริง ซึ่งขณะนี้มีการรวมกลุ่มกันอยู่ทั่วไปแล้ว เพียงแต่เป็นการรวมกลุ่มที่มีเป้าหมายหลักคือรอความช่วยเหลือจากรัฐในรูปของทุนที่ให้เปล่า มิใช่เป็นการรวมกลุ่มด้วยจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง

เมื่อประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบกิจการเพิ่มรายได้ของตน รัฐจึงจะพิจารณาให้ความช่วยเหลือ โดยถือการรวมกลุ่มเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสนับสนุนในเรื่องเงินทุนตามกรอบการช่วยเหลือดังนี้

2. การช่วยเหลือเงินให้เปล่า รัฐจะทำได้ในกรณีเดียวเท่านั้น คือการช่วยเหลือ โรงสีชุมชนที่ตั้งในชุมชนที่ทำการเกษตรซึ่งมีชาวนายากจนและอยู่ห่างไกลไม่มีความสามารถที่จะช่วยเหลือตัวเองได้ ซึ่งจะต้องเป็นนโยบายที่อยู่ในกรอบที่จำกัดเท่านั้น

3. การช่วยเหลือในรูปของเงินทุน โดยทั่วไปควรให้ในรูปของการกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำแก่ชุมชนเพื่อให้เกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน และให้ความเป็นธรรมแก่โรงสีของพ่อค้าที่ประกอบธุรกิจโรงสีข้าวอย่างเดียวกันในชุมชนนั้น ๆ ด้วย

ตารางแสดงข้อเสนอต่อนโยบายของรัฐที่จะสนับสนุนโรงสีชุมชน
เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมอย่างเป็นจริง

เกิดผลผลิตต่อสังคมและเสียภาษีกลับสู่
นโยบายของรัฐ

แผนภูมิ 4 แสดงข้อเสนอต่อนโยบายของรัฐที่จะสนับสนุนโรงสีชุมชนเพื่อประโยชน์
ของส่วนรวมอย่างเป็นจริง

บทสรุป

การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดังกล่าวมาข้างต้น ได้เกิดผลกระทบต่อการค้าอยู่
ของชุมชนในชนบท ชุมชนจำนวนมากเกิดการพังทลาย ซึ่งเป็นผลกระทบโดยตรงต่อระบบ
เศรษฐกิจชุมชน เพราะเมื่อชุมชนพังทลายหรือชุมชนต้องถูกรอบงำด้วยระบบบริโภคนิยม ผู้นำ
ชุมชนซึ่งเป็นจักรกลสำคัญในการนำเศรษฐกิจชุมชนก็ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตน
ส่วนหนึ่งก็ต้องอพยพเข้าเมืองเพื่อหางานทำ ดังนั้นการทำความเข้าใจต่อสภาพความเป็นจริงของ
การค้าอยู่ของโรงสีชุมชนด้วยการค้นหาปรัชญาของโรงสีชุมชนยุคใหม่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง
ต่อการค้นหาแนวทางการบริหารจัดการโรงสีชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ